

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТАМГЫН ГАЗАР
ПАРЛАМЕНТЫН СУДАЛГАА, ХӨГЖЛИЙН ХҮРЭЭЛЭН

НИЙГМИЙН ХАЛАМЖИЙН АСРАХ ҮЙЛЧИЛГЭЭНИЙ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ТАЛААРХ ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА

Судалгааны төрөл: **Харьцуулсан судалгаа**
Судалгааны код: **СТ-24/225**
Хугацаа: **2024.11.22**

ЗАХИАЛАГЧ: УИХ-ын гишүүн Ж.БАЯСГАЛАН

Хянасан: ПСХХ-ийн Эрдэмтэн нарийн бичгийн дарга Д.Онолт

Судалгаа удирдсан: ПСХХ-ийн Судалгааны хэлтсийн дарга П.Түмэнцэцэг

Судлаач: Б.Батцэцэг, Э.Дашзэгвэ, Д.Жигваагүнсэл,
О.Нарантуяа, Р.Оргилмаа

Улаанбаатар хот, 2024

АГУУЛГА

УДИРТГАЛ.....	3
СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ.....	4
НЭГ.НИЙГМИЙН ХАЛАМЖИЙН ТОГТОЛЦОО	8
ХОЁР. НХАУ-ИЙ ТӨРӨЛ, АНГИЛАЛ, ХҮРЭЭ	15
ГУРАВ. НХАУ ҮЗҮҮЛЭХ ЭРХ БҮХИЙ СУБЪЕКТҮҮД, ТЭДГЭЭРИЙН ЭРХ ЗҮЙН БАЙДАЛ	23
ДӨРӨВ. НХАУ-Д ХАМРАГДАХ ЭТГЭЭДҮҮД.....	28
ТАВ. НХАУ-Д ХАМРАГДАХ БОЛЗОЛ, НӨХЦӨЛ ЖУРАМ	31
ЗУРГАА. НХАУ-НИЙ САНХҮҮЖИЛТ	35

Хүснэгтийн жагсаалт

ХҮСНЭГТ 1: АНУ, БНСУ, ШВЕД, ЯПОН, МОНГОЛ УЛСУУДЫН НХАУ-НИЙ ХАРЬЦУУЛАЛТ	4
ХҮСНЭГТ 2: ЯПОН УЛСЫН НИЙГМИЙН ХАЛАМЖ, ҮЙЛЧИЛГЭЭНИЙ БАЙГУУЛЛАГУУДЫН АНГИЛАЛ	13
ХҮСНЭГТ 3: УЛСУУДЫН ЭДИЙН ЗАСАГ, НИЙГЭМ, ХУУЛЬ ЭРХ ЗҮЙН ГОЛ ҮЗҮҮЛЭЛТ	14
ХҮСНЭГТ 4: АНУ-ЫН MEDICARE ХӨТӨЛБӨРИЙН АНГИЛАЛ, ТӨРӨЛ.....	15
ХҮСНЭГТ 5: АНУ-ЫН MEDICAID ХӨТӨЛБӨРТ ХАМРУУЛАХ ҮЙЛЧИЛГЭЭНҮҮД.....	16
ХҮСНЭГТ 6: МОНГОЛ УЛСЫН НИЙГМИЙН ХАЛАМЖИЙН АСРАХ ҮЙЛЧИЛГЭЭНИЙ ТӨРӨЛ....	22
ХҮСНЭГТ 7: ШВЕД УЛСЫН НХАУ-НД ХАМРАГДАХ БОЛЗОЛ, БҮРДҮҮЛЭХ БИЧИГ БАРИМТ	33
ХҮСНЭГТ 8: НХАУ-ИЙН САНХҮҮЖИЛТИЙН ТОЙМ	39

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

АДЗ	Амьжиргааг дэмжих зөвлөл
АНУ	Америкийн Нэгдсэн Улс
БНСУ	Бүгд Найрамдах Солонгос Улс
ДНБ	Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн
ЕХ	Европын Холбоо
НХАУ	Нийгмийн халамжийн асрах үйлчилгээ
ОНХҮБ	Орон нутгийн халамжийн үйлчилгээний байгууллага
ТЗБ	Төрийн захиргааны байгууллага
ТЗТБ	Төрийн захиргааны төв байгууллага
УИХ	Улсын Их Хурал
ҮСХ	Үндэсний Статистикийн Хороо
ХНХЯ	Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам
ХХҮЕГ	Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний ерөнхий газар

УДИРТГАЛ

УИХ-ын гишүүн Ж.Баясгалангийн захиалгаар “Нийгмийн халамжийн асрах үйлчилгээний эрх зүйн зохицуулалтын талаарх харьцуулсан судалгаа”-г Парламентын судалгаа, хөгжлийн хүрээлэнд гүйцэтгэв.

Судалгааны зорилго: Улс орнуудын нийгмийн халамжийн үйлчилгээний төрөл, хэлбэр, хамрагдах этгээд, онцлог зохицуулалт зэргийг харьцуулан судлах.

Судалгааны хамрах хүрээ, бүтэц: Захиалагчаас ирүүлсэн хүсэлтийн дагуу АНУ, БНСУ, Швед, Япон улсын болон Монгол Улсын нийгмийн халамжийн асрах үйлчилгээний эрх зүйн зохицуулалтын дараах үндсэн асуудлуудыг хүчин төгөлдөр үйлчилж буй хууль тогтоомжийн хүрээнд нь харьцуулан судаллаа. Үүнд:

1. Нийгмийн халамжийн тогтолцоо;
2. Нийгмийн халамжийн асрах үйлчилгээ (НХАҮ)-ий төрөл, ангилал, хүрээ;
3. НХАҮ үзүүлэх эрх бүхий субъектүүд, тэдгээрийн эрх зүйн байдал;
4. НХАҮ-д хамрагдах этгээдүүд;
5. НХАҮ-д хамрагдах болзол, нөхцөл журам;
6. НХАҮ-ний үйл ажиллагааны санхүүжилт.

Судалгааны бүтцийн хувьд асуудал тус бүрийг нэг бүлэгт багтаан дээрх дарааллын дагуу бүлэглэж, тухайн асуудлаарх АНУ, БНСУ, Швед, Япон, Монгол улсуудын эрх зүйн зохицуулалтыг харьцуулсан байдлаар оруулсан болно.

Судалгааны арга зүй: Судалгааг тухайн улсын холбогдох хууль тогтоомж болон АХБ зэрэг олон улсын байгууллагын санхүүжилттэй судалгааны төслийн ажлын тайлан, зөвлөмж, болон бусад байгууллага, эрдэмтэн судлаачдын бүтээлд судалгааны захиалга болон удирдамжид заасан чиглэлийн дагуу холбогдох мэдээллийг харьцуулан судлах, нэгтгэн дүгнэх арга зүйг ашиглан гүйцэтгэв.

Түлхүүр үг: нийгмийн халамж, асрах үйлчилгээ, нийгмийн халамжийн асрах үйлчилгээ, хүүхэд асрах хувилбарт үйлчилгээ, олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн халамжийн үйлчилгээ, төрөлжсөн асрамжийн үйлчилгээ

Keywords: social welfare, care services, care services of social welfare, alternative childcare services, welfare services based on public participation, specialized care service

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

Энэхүү судалгаанд харьцуулан судалсан АНУ, БНСУ, Швед, Япон зэрэг улсууд нь эдийн засаг, нийгэм, хууль эрх зүйн тогтолцооны хувьд дэлхийд тэргүүлж буй өндөр хөгжилтэй орнууд юм. Тухайлбал, эдгээр улсуудын нэг хүнд ногдох ДНБ нь 33-81 мянган ам.дол, хүний хөгжлийн индекс 0.920 онооноос дээш, хуулийн засаглал (Rule of Law)-ын индекс 0.70 онооноос тус тус дээш үзүүлэлтэй байна. Тиймээс нийгмийн хамгаалал, халамжийн тогтолцооны хувьд ч дэлхийд жишиг болохуйц, хүчирхэг, боловсронгуй, механизмтай байдаг ажээ.

Нийгмийн халамжийн тогтолцооны хувьд Швед Улс илүү төвлөрсөн бус, БНСУ, Япон илүү төвлөрсөн, АНУ хосолмол тогтолцоотой байна. Эдгээр улсуудад нийгмийн халамжийн үйлчилгээний харилцааг гол төлөв Нийгмийн хамгааллын, нийгмийн халамжийн тухай төрөлжсөн хуулиар зохицуулдаг. Мөн ахмад настны, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн, хүүхэд хамгааллын тухай хуулиар дагалдах, нарийвчилсан харилцааг зохицуулдаг байна. Монгол Улсын хувьд, Нийгмийн халамжийн тогтолцоо, түүний дотор НХАҮ-ний талаарх харилцаа болон тэдгээрийн хууль эрх зүйн зохицуулалт харьцангуй шинэ буюу сүүлийн 30 гаруй жилийн хугацаанд л шинээр бүрэлдэн тогтсон бөгөөд үүсэл, хөгжлийн шатандаа байгаа салбар юм.

Нийгмийн халамжийн үйлчилгээ (НХАҮ)-ний төрөл, хэлбэр нь зорилтот бүлгээсээ хамааран харилцан адилгүй байгаа хэдий ч түгээмэл байдлаар ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд болон хүүхдэд үзүүлэх НХАҮ-нд илүү анхаарал хандуулдаг ажээ.

Швед Улсад нутгийн өөрөө удирдах ёсны байгууллага буюу коммун нь НХАҮ-нд хамрагдах иргэдийг сонгох, тодорхойлоход онцгой үүрэгтэй байдаг. Мөн Монгол Улсад үүний жишгээр сум, хороонд Амьжиргааг дэмжих зөвлөл (АДЗ) хэмээх олон нийтийн оролцоотой бүтцээр дамжуулан энэ чиг үүргийг хэрэгжүүлж байна. Бусад улсын хувьд нийгмийн ажилтан энэ талаар чухал үүрэгтэй оролцдог. НХАҮ-г үзүүлэх ажлыг нь төрийн, төрийн бус мөн хувийн хэвшлийн байгууллагууд дангаараа болон хамтран хэрэгжүүлдэг байна. Жишээлбэл: БНСУ-д НХАҮ үзүүлэх иргэн, аж ахуйн нэгж хот, аймгийн засаг даргаас зөвшөөрөл авдаг бол Монгол Улсад Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний ерөнхий газар (ХХҮЕГ)-аас зөвшөөрөл авдаг.

НХАҮ-ний санхүүжилтийн тухайд, АНУ, БНСУ, Япон зэрэг орнууд улсын төсөв, нийгмийн даатгал болон тухайн хувь хүний оролцоогоор нийт санхүүжилтээ бүрдүүлдэг бол Швед дан ганц татварт суурилсан тогтолцоотой байна. Харин Монгол Улсын хувьд бараг бүхэлдээ улсын төсөвт суурилсан санхүүжилтийн тогтолцоотой байна. Энэ нь үйлчилгээний чанар, хүртээмжид сөрөг нөлөө үзүүлж, хязгаарлагдмал, ил тод бус болгож буй нэг хүчин зүйл юм.

АНУ, БНСУ, Швед, Япон, Монгол зэрэг улсын НХАҮ-ний тогтолцоо, ангилал, төрөл, хэлбэр, хэрэгжүүлэх субъект, хамрагдах этгээд, санхүүжилтийн талаарх харьцуулсан мэдээллийг хүснэгт 1-ээс харна уу.

Хүснэгт 1: АНУ, БНСУ, Швед, Япон, Монгол зэрэг улсуудын НХАҮ-ний харьцуулалт

	Хууль, эрх зүйн үндэс	Нийгмийн халамжийн тогтолцоо	НХАҮ төрөл, ангилал	НХАҮ үзүүлэх субъектүүд	НХАҮ-д хамрагдах этгээд	НХАҮ-д хамрагдах болзол, журам	НХАҮ-ний санхүүжилт
АНУ	<ul style="list-style-type: none"> - Нийгмийн хамгааллын тухай хууль (1935)-ийн нэмэлт өөрчлөлт (1965)-өөр баталсан Medicare, Medicaid даатгалын хөтөлбөрүүд; - Америкийн ахмад настнуудын тухай хууль (1965); - Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст үзүүлэх тусламж, тэдний эрхийн тухай хууль (1975). 	Холбооны Засгийн газарт нийгмийн халамжийн асуудлыг дагнан хариуцсан яам байхгүй. Салбарын яамд чиг үүргийнхээ хүрээнд, халамжийн хөтөлбөрүүдээр дамжуулан зорилтот бүлэгт (ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, амьжиргааны түвшин доогуур өрхийн гишүүд)	<ul style="list-style-type: none"> - Эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээ (Institutional Care); - Гэрээр болон олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн тусламж үйлчилгээ (Home and Community based Services (Health Services)); - Хөнгөвчлөх үйлчилгээ (Hospice and Palliative Care); - Асран хамгаалагчийг дэмжих үндэсний хөтөлбөр (National Family Caregiver Support Program). 	Холбооны, муж, орон нутгийн түвшинд төрийн болон хувийн байгууллагууд хамтран хэрэгжүүлдэг. Эрүүл мэнд, хүний үйлчилгээний яам (HHS)-ны агентлагууд-Нийгмийн хамгааллын газар, “Medicare болон Medicaid хөтөлбөр хэрэгжүүлэх төв”, Олон нийтийн оролцоонд түшиглэх агентлаг, түүний харьяа Ахмад настнуудын асуудлыг хариуцах газар, Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн асуудлыг хариуцах газар нь тус тус бүсийн болон орон нутгийн салбар байгууллагаар дамжуулан халамж, үйлчилгээ үзүүлдэг.	<ul style="list-style-type: none"> - Medicaid, Medicare хөтөлбөрт хамрагдсан иргэд; - Ахмад настан; - Оюуны болон хөгжлийн бэрхшээлтэй бүх насны хүмүүс; - Хүнд өвчтэй, эдгэршгүй өвчтэй бүх насныхан - Асран хамгаалагчид. 	<ul style="list-style-type: none"> - Medicare хөтөлбөр: -65-аас дээш насны иргэд; - бөөрний өвчний сүүлийн шатанд орсон өвчтөн; - хажуугийн хатангирал, хатуурал өвчинтэй иргэд; - Medicaid хөтөлбөр: - Насанд хүрсэн амьжиргааны түвшин доогуур иргэд; - Хүүхэд; - Жирэмсэн эмэгтэйчүүд; - Бүх насны хөгжлийн бэрхшээлтэй болон урт хугацааны асаргаа шаардлагатай хүмүүс. 	Medicare хөтөлбөрийг Холбооны төсвөөс, Medicaid хөтөлбөрийг холбооны болон мужийн төсвөөс тус тус хамтран санхүүжүүлдэг. Мужууд Холбооны Засгийн газрын удирдамж, чиглэлийн дагуу тус бүр өөрийн онцлогт тохируулан хэрэгжүүлдэг байна.
БНСУ	<ul style="list-style-type: none"> - Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийг хангах, дэмжих тухай хууль; - Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн халамжийн тухай хууль; - Эмнэлгийн болон сувилахуйн тусламж 	Тус улсын нийгмийн халамжийн тогтолцоо нь өргөн хүрээг хамардаг бөгөөд хүүхэд, өндөр настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, бага орлоготой гэр бүл гэх мэт нийгмийн эмзэг	<ul style="list-style-type: none"> - Гэрийн асаргаа - Өдрийн/богино хугацааны хамгаалалт; - Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн түр асрах үйлчилгээ; - Ахмад настны урт хугацааны 	Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн дагуу төрийн болон хувийн байгууллагууд үйлчилгээг хариуцна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй болон ахмад настнуудад зориулсан олон төрлийн халамжийн төвүүд ажилладаг. Урт хугацааны асаргааны үйлчилгээг төрийн корпорац болон	<ul style="list-style-type: none"> - Өндөр настан; - Урт хугацааны асаргаа шаардлагатай хүмүүс; - Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд болон тэдний асран хамгаалагчид; - Хүнд өвчтөнүүд; 	<ul style="list-style-type: none"> - Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, хүүхдүүд болон асран хамгаалагчид; - Урт хугацааны асрамж шаардлагатай, эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний хэрэгцээтэй хүмүүс. 	НХАҮ-ний санхүүжилт нь <ul style="list-style-type: none"> - төрийн болон орон нутгийн төсөв; - гэр бүлийн төлсөн зардал; - хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд болон хүүхдүүдэд зориулсан тусгай

	<p>зэрэг бүс нутгийн асаргааны нэгдсэн дэмжлэгийн тухай хууль;</p> <p>- Ахмад настны урт хугацааны асаргааны даатгалын тухай хууль.</p>	<p>бүлгийн иргэдийг дэмжих, хамгаалахад чиглэдэг. Урт хугацааны асаргаа, даатгалын системтэй.</p>	<p>асрамжийн үйлчилгээ;</p> <p>- хүнд өвчтөнд үзүүлэх сувилахуй үйлчилгээ;</p> <p>- Хөнгөвчлөх эмчилгээ.</p>	<p>орон нутгийн засаг захиргаа хариуцна.</p>	<p>- Сувилахуйн болон эмнэлгийн тусламж шаардлагатай этгээдүүд.</p>		<p>дэмжлэгээр санхүүждэг.</p>
Швед	<p>- Нийгмийн үйлчилгээний тухай хууль (2001);</p> <p>- Эрүүл мэнд, эмнэлгийн тусламж үйлчилгээний тухай хууль (2017);</p> <p>- Зарим үйл ажиллагааны бэрхшээлтэй иргэдэд үзүүлэх тусламж, үйлчилгээний тухай хууль (1993:387);</p> <p>- Ахмад настныг асрах үйлчилгээний тухай хууль (1992).</p>	<p>Нийгмийн тэгш бус байдлыг бууруулах, орон нутгийн түвшинд үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн. Хүүхдийн халамж, асаргаа үнэ төлбөргүй байдаг.</p>	<p>- Хувийн асаргаа (Personal Assistance);</p> <p>- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн асрамж;</p> <p>- Ахмад настны асрамж (Гэрт болон тусгай төвд);</p> <p>- Асран хамгаалал шаардлагатай хүүхдийн асрамж.</p>	<p>Төрийн болон хувийн байгууллагууд хамтран ажилладаг. Нийгмийн халамжийн зөвлөл үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг хянаж, зохицуулдаг. Орон нутгийн засаг захиргаа нь үндсэн зохицуулагч бөгөөд нийгмийн ажилтнууд үйлчилгээний хэрэгцээг тодорхойлон ажилладаг.</p>	<p>- 66-аас дээш насны ахмад настан;</p> <p>- Хөгжлийн бэрхшээлтэй болон сэтгэцийн өвчтэй иргэд;</p> <p>- Асран хамгаалал шаардлагатай хүүхдүүд;</p> <p>- Дэмжлэг шаардлагатай иргэд (жишээ нь хүчирхийлэлд өртсөн, донтогч).</p>	<p>- 65-аас дээш насныхан;</p> <p>- Хөгжлийн болон сэтгэцийн бэрхшээлтэй хүмүүс;</p> <p>- Үйлчилгээний хэрэгцээг орон нутгийн үнэлгээгээр тогтооно.</p>	<p>Татварт суурилсан санхүүжилттэй. Орон нутгийн захиргаа үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг хангадаг. Хүүхдийн үйлчилгээ үнэ төлбөргүй. Эрүүл мэнд, сэтгэл зүйн үйлчилгээ төрөөс санхүүждэг.</p>
Япон	<p>- Нийгмийн халамжийн тухай хууль (1951);</p> <p>- Ахмад настны халамжийн тухай хууль;</p> <p>- Урт хугацааны даатгалын тухай хууль.</p>	<p>Нийгмийн халамжийн тогтолцоог Үндсэн хуулиар баталгаажуулсан. Ахмад настны асаргаа, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг дэмжих олон төрлийн үйлчилгээг хэрэгжүүлдэг.</p>	<p>- Хүүхдийн халамж;</p> <p>- Өрх толгойлсон эцэг эхийн халамж;</p> <p>- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд үзүүлэх тусламж;</p> <p>- Ахмад настны халамж.</p>	<p>Эрүүл мэнд, хөдөлмөр, нийгэм хамгааллын яам (MHLW) халамжийн бодлогыг хариуцна. Орон нутгийн захиргааны байгууллагууд, халамжийн төвүүд, төрийн бус байгууллагууд хамтран үйлчилгээ үзүүлдэг. Ахмад настанд зориулсан цогц дэмжлэг үзүүлэх төвүүд ажилладаг.</p>	<p>- Хүүхдүүд;</p> <p>- Ахмад настан;</p> <p>- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд;</p> <p>- Өрх толгойлсон эцэг, эх.</p>	<p>- 65-аас дээш насныхан (асрамжийн даатгалд хамрагдах);</p> <p>- 40-64 насны насжилттай холбоотой архаг өвчтэй иргэд;</p> <p>- Орлого, эрүүл мэндийн байдлаас хамаарч үйлчилгээнд хамрагдана.</p>	<p>Татвар, даатгалын шимтгэл, төрийн санхүүжилтээс бүрдэнэ. Хамтарсан төлбөрийн системтэй (10-30%-ийг хэрэглэгчид төлнө). Халамжийн сангийн тогтвортой байдлыг хангах шинэчлэлүүд хийгдэж байна.</p>

Монгол	<ul style="list-style-type: none"> - Нийгмийн халамжийн тухай хууль (2012); - Ахмад настны тухай хууль (2017); Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль (2016); - Хүүхэд хамгааллын тухай (2024). 	<p>Нийгмийн халамжийн тогтолцоо нь 1995 онд үүссэн. Зорилтот бүлгийн иргэдэд төрөөс халамж үзүүлдэг. Тогтолцоо нь ТЗТБ, ТЗБ, ОНХҮБ, АДЗ, нийгмийн ажилтнаас бүрдэнэ. Хүүхэд, ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг дэмжих олон төрлийн тэтгэмжтэй.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн халамж - Төрөлжсөн асрамжийн үйлчилгээ; - Хүүхэд асрах хувилбарт үйлчилгээ. 	<p>ХНХЯ, ХХҮЕГ халамжийн бодлого, үйлчилгээг хариуцна. Орон нутгийн байгууллагууд болон нийгмийн ажилтнууд иргэдийн хүсэлтийг хянан шийдвэрлэдэг. Хувийн хэвшлийн аж ахуйн нэгж, байгууллага тусгай зөвшөөрлийн дагуу НХАҮ үзүүлж болно. Амьжиргааг дэмжих зөвлөл нь орон нутгийн түвшинд шийдвэр гаргана.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Хүчирхийлэлд өртсөн иргэн; - Гэр оронгүй иргэд; - Согтуурах, мансуурах өвчтэй иргэд; - Өрх толгойлсон эх, эцэг; - Хүнд нөхцөлд байгаа хүүхдүүд; - Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд; - Ахмад настан. 	<ul style="list-style-type: none"> - Иргэд сум, хорооныхоо нийгмийн ажилтанд өргөдөл, хүсэлт гаргана. НХАҮ-д хамруулах эсэхийг Амьжиргааг дэмжих зөвлөлөөс шийдвэрлэнэ. - Асрах үйлчилгээ авах хүсэлт гаргахдаа: Өргөдөл, баг, хорооны Засаг даргын тодорхойлолт, АДЗ-ийн шийдвэр, иргэний үнэмлэх зэрэг баримтуудыг бүрдүүлнэ. 	<p>Улсын төсвөөс бүрэн санхүүждэг. Халамжийн сангийн орлого нь улсын болон орон нутгийн төсөв, хандив, хадгаламжийн хүү зэрэг эх үүсвэрээс бүрдэнэ.</p>
--------	--	--	---	--	---	---	---

Нэг. НИЙГМИЙН ХАЛАМЖИЙН ТОГТОЛЦОО

Нийгмийн халамжийн тогтолцоо гэдэг нь тухайн улсын иргэд, ялангуяа нийгмийн эмзэг бүлэгт хамаарах хүмүүсийг (хөгжлийн бэрхшээлтэй, ахмад настан, хүүхэд, бага орлоготой өрх, ажилгүй хүмүүс гэх мэт) нийгмийн эрсдэлээс хамгаалах, амьдралын чанарыг сайжруулах зорилгоор төрөөс болон бусад байгууллагуудаас хэрэгжүүлж буй тусламж, дэмжлэгийн цогц үйл ажиллагаа байдаг.

1.1. Америкийн Нэгдсэн Улс

Америкийн Нэгдсэн Улс (АНУ)-ын Нийгмийн хамгааллын тухай хууль (Social Security Act 1935)¹-д зааснаар Холбооны Засгийн газрын Эрүүл мэнд, хүний үйлчилгээний яам (Department of Health and Human Services)-ны харьяа Нийгмийн хамгааллын газар (Social Security Administration)² -аас нийгмийн даатгалын шимтгэл төлж байсан иргэд болон тэдгээрийн гэр бүлийн гишүүдэд Өндөр насны (Retirement benefits), Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн (Disability Benefits), Тэжээгчээ алдсаны (Survivor Benefits), Нэмэлт нийгмийн хамгааллын (Supplemental Security Income) тэтгэвэр, тэтгэмжийг сар бүр олгодог байна.

Мөн үндэсний хэмжээнд эмзэг бүлэг буюу ахмад настан, хүүхэд, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, амьжиргааны түвшин доогуур айл, өрхийн гишүүд, ажилгүй иргэдэд чиглэсэн эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн халамжийн тусламж, үйлчилгээг холбооны (federal) болон мужийн (state) хууль, тогтоомжид заасны дагуу үзүүлдэг байна.

Холбооны Засгийн газарт нийгмийн халамжийн асуудлыг дагнан хариуцсан яам байхгүй бөгөөд дараах яамд чиг үүргийнхээ хүрээнд, халамжийн хөтөлбөрүүдээр дамжуулан зорилтот бүлэгт нийгмийн халамжийн үйлчилгээг хүргэж байна.³ Үүнд:

- Сангийн яам (Department of Treasury)-ны Дотоод орлогын алба (Internal Revenue Service)
 - o Татварын хөнгөлөлтөөс тусламж олгох хөтөлбөр (Refundable Tax Credits);
- Хөдөө аж ахуйн яам (Department of Agriculture)
 - o Нэмэлт хүнсний тусламж хөтөлбөр (Supplemental Nutrition Assistance Program/food stamp program);
 - o Амьжиргааны түвшин доогуур айл өрхийн хүүхдүүдийг үнэ төлбөргүй болон хямдралтай үнэ бүхий сургуулийн өглөөний цай, үдийн хоол, хичээлийн дараах хоол хүнсний хөтөлбөрүүдэд хамруулах Хүүхдийн хоол тэжээл хөтөлбөр (Child Nutrition);
 - o Жирэмсэн эмэгтэйчүүд, 5 хүртэлх насны хүүхдийг эрүүл, шим тэжээлтэй хоол хүнсээр хангах Эмэгтэйчүүд, нярай болон хүүхэд хөтөлбөр (Women, Infants and Children);
- Орон сууц, хот байгуулалтын яам (Department of Housing and Urban Development)

¹ <https://uscode.house.gov/view.xhtml?path=%2Fprelim%40title42%2Fchapter7&req=granuleid%3AUSC-prelim-title42-chapter7&f=&fq=&num=0&hl=false&edition=prelim>

² <https://www.ssa.gov/>

³ <https://federalsafety.net.com/welfare-programs/>

- Орон сууцны тусламжийн хөтөлбөрүүд (түрээсийн тусламж, нийтийн орон сууцанд хамруулах) (Housing Assistance);
- Эрүүл мэнд, хүний үйлчилгээний яам (Department of Health and Human Services)-ны Нийгмийн хамгааллын газар (Social Security Administration)
 - Эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний Medicaid хөтөлбөр (Medicaid program);
 - Эмзэг давхаргын айл өрхөд түр хугацааны тусламж үйлчилгээ үзүүлэх хөтөлбөр (Temporary Assistance for Needy Families);
 - Боломж (Head Start) болон Хүүхдийн асаргаа (Child Care) амьжиргааны түвшин доогуур айл өрхийн хүүхдүүдийг сургуулийн өмнөх боловсрол болон хүүхэд асрах үйлчилгээнд хамруулах хөтөлбөрүүд;
 - Нэмэлт нийгмийн хамгааллын орлого (Supplemental Security Income) буюу амьжиргааны түвшин доогуур өндөр настай, хөгжлийн бэрхшээлтэй, хараагүй иргэдэд бэлэн мөнгөөр олгох тэтгэмж;
 - Амьжиргааны түвшин доогуур айл өрхүүдийг эрчим хүчээр хангах хөтөлбөр (Low income Home Energy Assistance Program);
- Боловсролын яам (Department of Education)
 - Амьжиргааны түвшин доогуур айл өрхийн оюутанд сургалтын тэтгэмж олгох хөтөлбөр (Pell Grants);
- Хөдөлмөрийн яам (Department of Labor)
 - Мэргэжил олгох сургалтанд хамруулах хөтөлбөр (Job training);
- Засгийн газрын бие даасан агентлаг болох Холбоо харилцааны хороо (Federal Communications Commission)
 - Хямдралтай үнээр утас, интернэтийн үйлчилгээнд хамруулах хөтөлбөр (Lifeline-discounted phone or internet service) зэрэг орно.

Насжилтаас үүдсэн эрүүл мэндийн доройтол, хүнд өвчин, хөгжлийн бэрхшээл болон бусад шалтгааны улмаас урт болон богино хугацаагаар асаргаанд орсон иргэдийг асрах үйлчилгээг дараах хуулиуд болон холбогдох дүрэм, журмаар зохицуулж байна. Үүнд:

- Нийгмийн хамгааллын тухай хууль (Social Security Act 1935);
- Америкийн ахмад настнуудын тухай хууль (Older Americans Act 1965);
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст үзүүлэх тусламж, тэдний эрхийн тухай хууль (Developmentally Disabled Assistance and Bill of Rights Act 1975)
- Нөхөн сэргээх тухай хууль (Rehabilitation Act 1973);
- Сувилахуйн асрамжийн газрын шинэчлэлийн тухай хууль (Nursing Home Reform Act 1987) зэрэг болно.

Эдгээрээс зарим гол хууль, хөтөлбөрүүдийн талаар товч дурдвал:

Нийгмийн хамгааллын тухай хууль: АНУ нь Нийгмийн даатгалын тухай хууль (Social Security Act)-ийг 1935 онд баталсан бөгөөд 1965 онд тус хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөөр **Эрүүл мэндийн халамж үйлчилгээний хөтөлбөр** (Medicare program), **Эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний хөтөлбөр** (Medicaid program)-ийг тус тус баталсан байна.

Америкийн ахмад настнуудын тухай хууль:

Америкийн ахмад настнуудын тухай хууль (Older Americans Act) нь 1965 онд батлагдсан бөгөөд тус хуулиар ахмад настнууд болон хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн бие даасан байдлыг дэмжих, эрүүл мэндийн болон урт хугацааны

асаргаа, тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх зорилготой олон төрлийн хөтөлбөр, үйлчилгээний санхүүжилтийг зохицуулжээ. Ахмад настнууд болон бүх насны хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн амьдралын чанарыг сайжруулж, тэднийг өөрсдийн гэр орон, нийгмийн хүрээлэлдээ идэвхтэй, оролцоотой амьдрах боломжоор хангах зорилготой Гэр бүлийн болон олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн асаргаа, үйлчилгээний хөтөлбөрүүдийг муж, орон нутгийн түвшинд хэрэгжүүлдэг байна. Үүнд: хоол хүнс, тээвэр, хууль, эрх зүйн болон эрүүл мэндийн зэрэг олон төрлийн тусламж үйлчилгээний хөтөлбөрүүд багтана.

Асран хамгаалагчийг дэмжих үндэсний хөтөлбөр:

2000 онд Ахмад настнуудын тухай хуульд оруулсан нэмэлт өөрчлөлтөөр гэр бүлийн гишүүн болон ойр дотны хүндээ урт хугацааны турш асран хамгаалах үйлчилгээ үзүүлж буй иргэдэд дэмжлэг үзүүлэх Асран хамгаалагчийг дэмжих үндэсний хөтөлбөр (National Family Caregiver Support Program)-ийг үндэсний хэмжээнд бүх муж, орон нутгийн түвшинд Ахмад настнуудын асуудлаарх харъяа нутаг дэвсгэрийн нэгж (Area Agencies on Aging)-ээр дамжуулан хэрэгжүүлэхээр заасан байна.

1.2. Бүгд Найрамдах Солонгос Улс

БНСУ-ын нийгмийн халамжийн тогтолцоо нь өргөн хүрээг хамардаг бөгөөд хүүхэд, өндөр настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, бага орлоготой гэр бүл гэх мэт нийгмийн эмзэг бүлгийн иргэдийг дэмжих, хамгаалахад чиглэдэг. Нийгмийн халамжийн тогтолцоо нь эрүүл мэнд, эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ, нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмж, хүүхэд асрах, гэр бүлийг дэмжих, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн халамжийн үйлчилгээ, ахмад настны асаргаа, урт хугацааны асаргаа/асрамжийн даатгал, орон сууцны дэмжлэг үзүүлэх зэрэг олон бүрэлдэхүүн хэсгээс бүрддэг. Нийгмийн халамжийн тогтолцооны дээрх бүрэлдэхүүн хэсгүүдийг дараах хуулиудаар зохицуулж байна. Үүнд:

1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний эрхийг хангах, дэмжих тухай хууль (발달장애인 권리보장 및 지원에 관한 법률)⁴
2. Нийгмийн халамж үйлчилгээний тухай хууль (사회복지사업법)⁵
3. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн халамжийн тухай хууль⁶
4. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн халамжийн тухай хууль (장애아동 복지지원법)⁷
5. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрүүл мэндийн эрх, эмнэлгийн хүртээмжийг баталгаажуулах тухай хууль⁸
6. Эмнэлгийн болон сувилахуйн тусламж зэрэг бүс нутгийн асаргааны нэгдсэн дэмжлэгийн тухай хууль⁹ (의료·요양 등 지역 돌봄의 통합지원에 관한 법률)
7. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний тэтгэврийн тухай хууль (장애인연금법)¹⁰

⁴ <https://n9.cl/m6zya>

⁵ <https://n9.cl/56704l>

⁶ <https://n9.cl/ohfuc>

⁷ <https://n9.cl/5d9ot>

⁸ <https://law.go.kr/LSW/lsInfoP.do?lsId=012441&ancYnChk=0#0000>

⁹ <https://www.law.go.kr/lsInfoP.do?lsSeq=261447&viewCls=lsRvsDocInfoR#>

¹⁰ <https://n9.cl/zkcaz>

8. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг ялгаварлан гадуурхахыг хориглох, эрхийг нь хамгаалах тухай хууль
9. Ахмад настны урт хугацааны асаргааны даатгалын тухай хууль¹¹
(노인장기요양보험법)

1.3. Швед Улс

Шведийн халамжийн тогтолцооны үндсэн зорилт нь ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд болон асаргаа, тусламж дэмжлэг шаардлагатай иргэдийг нийгмийн харилцаанд тэгш оролцуулах, бие даан хэвийн амьдрахад нь туслах, нийгмийн тэгш бус байдлыг арилгах, нийгмийн аливаа эрсдэлээс хамгаалах явдал юм.

Тус улсад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, ахмад настан, асаргаа шаардлагатай иргэдэд нийгмийн халамж үйлчилгээг улсын, бүс нутгийн, хотын түвшинд үзүүлдэг байна.¹²

Улсын түвшинд төрөл бүрийн эдийн засгийн дэмжлэгийг үзүүлнэ. Тухайлбал, Засгийн газрын нийгмийн даатгалын агентлагаас хөгжлийн бэрхшээлтэй холбогдох тэтгэмж, орлогын нэмэлт, төрөл бүрийн үйлчилгээг шууд санхүүжүүлэх, хувийн асрагч туслагчийн цалин хөлс зэргийг олгодог байна. Мөн сонсгол, хэл яриа, харааны бэрхшээлтэй, эсхүл эдгээр нь хосолсон оюуны хомсдолтой хүүхдэд зориулсан тусгай сургуулиудыг улсын түвшинд Тусгай боловсролын сургуулийн захиргаа хариуцаж эрхлэн явуулна.

Бүс нутгийн түвшинд эрүүл мэндийн үйлчилгээг удирдан зохион байгуулах бөгөөд үүнийг үндэсний орлогын албан татварын тогтолцооноос санхүүжүүлж, хүүхдэд үнэ төлбөргүй, насанд хүрэгчдэд зарим тохиолдолд төлбөртэй үйлчилнэ. Үүнийг Бүс нутгийн зөвлөл эсвэл хэд хэдэн хороод хэрэгжүүлнэ.

Хотын түвшинд боловсрол, эрүүл мэнд, нийгмийн халамжийн бүх төрлийн үйлчилгээг зохион байгуулна. Хотын захиргаа, бүс нутаг нь төрөөс хараат бус бөгөөд зохион байгуулалтын янз бүрийн шийдлүүдийг сонгох боломжтой.

Шведийн нийгмийн халамжийн тогтолцоонд асрах үйлчилгээний эрхийг төвлөрсөн бус зарчмаар орон нутгийн засаг захиргаанд хуваарилсан нь иргэдийн хэрэгцээг илүү сайн тодорхойлж, орон нутгийн онцлогт тохирсон үйлчилгээ үзүүлэх боломжийг олгодог байна.

Эдгээр түвшин тус бүрт дараах хуулиудад үндэслэн харилцан адилгүй өөр халамж, дэмжлэг үйлчилгээг үзүүлдэг байна. Тухайлбал,

- Зарим үйл ажиллагааны бэрхшээлтэй иргэдэд үзүүлэх тусламж, үйлчилгээний тухай хууль (Support and Service for Persons with Certain Functional Impairments Act, 1993:387)
- Ахмад настныг асрах үйлчилгээний тухай хууль (Äldreomsorgslag, 1992:1432)
- Нийгмийн үйлчилгээний тухай хууль (Social Services Act, 2001:453)
- Эрүүл мэнд, эмнэлгийн тусламж үйлчилгээний тухай хууль (Health and Medical Services Act, 2017:30)

¹¹ 노인장기요양보험법 <https://n9.cl/fhq3ok>

¹² Sweden Fact Sheet on Social Care & Support Services Sector for Persons with Disabilities, 2020, <https://n9.cl/2mvdw>

Зарим үйл ажиллагааны бэрхшээлтэй иргэдэд үзүүлэх тусламж, үйлчилгээний тухай хууль¹³-аар хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст бие даан амьдрах, тэдэнд нийгмийн амьдралд тэгш оролцох боломжийг олгосон. Хууль нь:

- 1) хөгжлийн бэрхшээлтэй, аутизм эсвэл аутизмтай төстэй нөхцөлтэй,
- 2) насанд хүрсэн хойноо гадны хүчирхийлэл, бие махбодийн өвчний улмаас, тархи гэмтсэний дараа байнгын оюуны хомстолтой болсон, эсвэл
- 3) хэвийн хөгшрөлтөөс шалтгаалаагүй бие махбодийн болон сэтгэцийн байнгын согогтой бөгөөд тэдгээр нь өдөр тутмын амьдралд ихээхэн хүндрэл учруулж, улмаар дэмжлэг, үйлчилгээ авах шаардлагатай хүмүүст хамаарна.

Ахмад настныг асрах үйлчилгээний тухай хуулиар¹⁴ 65-аас дээш насны асаргаа шаардлагатай ахмад настны асаргааны төрөл, үйлчилгээний хүрээ, хариуцлага, стандартын талаар зохицуулсан.

Нийгмийн үйлчилгээний тухай хуулиар¹⁵ нийгмийн халамжийн үйлчилгээний үндсэн зарчмууд болон иргэдийн нийгмийн халамжийн үйлчилгээ авах эрх, нөхцөлийг тогтоосон.

Энэ хуульд ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн, халамж шаардлагатай хүүхэд болон донтогч этгээд, гэмт хэргийн хохирогч, тэдгээрийн асран хамгаалагчдад зориулсан асрах үйлчилгээний асуудал хамаарна.

Эрүүл мэнд, эмнэлгийн тусламж үйлчилгээний тухай хуулиар¹⁶ эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ үзүүлэх төрөл, хамрах хүрээ, бүс нутгийн зөвлөлийн эрх үүрэг, үйл ажиллагаа, асаргаа шаардлагатай иргэдэд үзүүлэх эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ зэргийг зохицуулсан.

Шведэд халамжийн үйлчилгээг үнэ төлбөргүй үзүүлэх зарчмыг баримтлах ба иргэд чөлөөт сонголтын үндсэн дээр төрийн болон хувийн үйлчилгээнд улсынхаа хаана ч байсан хамрагдах эрхтэй. Гэхдээ хувийн үйлчилгээ эрхлэгч нь орон захиргаатай гэрээ байгуулсан байхыг шаарддаг байна.

1.4. Япон Улс

Япон Улсын нийгмийн халамжийн тогтолцоог Үндсэн хуулийн 25 дугаар зүйлд “Бүх хүн амьдрах эрүүл таатай орчин, амьдралын баталгаагаар хангагдана” гэж заасны дагуу анх 1951 онд Нийгмийн халамжийн тухай хуулийг санаачлан баталсан байна.

Нийгмийн халамжийн тухай хууль нь нийгмийн халамжид чиглэсэн бүх үйлчилгээний салбарын үндсэн бодлого зарчмуудыг тодорхойлох, бусад хууль тогтоомжтой уялдуулан нийгмийн халамжийг сайжруулж хэрэглэгчдийн эрх ашгийг хамгаалах, улс орон болон орон нутгийн цаашдын нийгмийн сайн сайхан байдлыг хангах зорилготой. Тус хуулийн 1-р бүлгийн “тодорхойлолт” бүлэгт зааснаар нийгмийн халамжийн үйлчилгээ үзүүлдэг байгууллагаар нь 2 ангилалд хуваан үзүүлэх үйлчилгээг ангилан төрөлжүүлдэг байна.

¹³ Act (1993:387) concerning Support and Service for Persons with Certain Functional Impairments, <https://n9.cl/xqake>

¹⁴ Översyn av vård och omsorg för äldre - tio år efter Ädelreformen, <https://n9.cl/0lbxc>

¹⁵ Socialtjänstlag (2001:453), <https://n9.cl/mbnho>

¹⁶ Hälso- och sjukvårdslag (2017:30), <https://n9.cl/125z1m>

Хүснэгт 2: Япон Улсын нийгмийн халамж, үйлчилгээний байгууллагуудын ангилал

I ангиллын халамж үйлчилгээ	II ангиллын халамж үйлчилгээ
Нөхөн сэргээх байгууллага	Хүүхдийн халамжийн байгууллага
Түр орогноулах байгууллага	Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн халамжийн газар
Хүүхдийн асрамжийн газар	Нийгмийн халамжийн төрөл бүрийн үйлчилгээний газар
Ахмадын асрамжийн газар	Ахмад настанд зориулсан адрийн үйлчилгээний байгууллагууд, халамжийн төвүүд, урт хугацаанд асаргаа сувилгаа хийх байгууллага эмнэлгийн тусламж үйлчилгээний байгууллагууд
Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн засан сэргээх байгууллага, төвүүд	Хүүхдийн халамжийн байгууллага
Хамгаалах байр	Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн халамжийн газар
Төлбөрийн чадваргүй иргэдэд олгох зээлийн хөтөлбөр	Нийгмийн халамжийн төрөл бүрийн үйлчилгээний газар

Нийгмийн халамжийн тухай хуулиас гадна нийгмийн халамж тусламж үйлчилгээг дараах 7 суурь хууль тогтоомж болон холбогдох дүрэм журмаар зохицуулж байна.Үүнд:

- Нийгмийн халамжийн тухай хууль (Social Welfare Act)¹⁷
 - Хүүхдийн халамжийн тухай хууль (Child Welfare Act)¹⁸
 - Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн өдөр тутам болон нийгмийн амьдралд цогц дэмжлэг үзүүлэх тухай хууль(Act on Providing Comprehensive Support for the Daily Life and Life in Society of Persons with Disabilities)¹⁹
 - Ахмад настны халамжийн тухай хууль (Act on Social Welfare for the Elderly)²⁰
 - Өрх толгойлсон хүмүүсийн халамжийн тухай хууль²¹
 - Төрийн тусламжийн тухай хууль (Public Assistance Act)²²
 - Урт хугацааны даатгалын тухай хууль (Long-Term Care Insurance Act)²³
- байна.

1.5. Монгол Улс

Нийгмийн халамжийн тухай хууль анх 1995 онд батлагдсанаар өнөөгийн нийгмийн халамжийн тогтолцооны үндэс суурийг тавьсан байна. Уг хуулийг 1998, 2005, 2012 онуудад тус тус шинэчлэн найруулж, 2000 болон 2008 онуудад томоохон хэмжээний нэмэлт, өөрчлөлтүүд оруулж байжээ.

1998 онд шинэчлэн найруулсан Нийгмийн халамжийн тухай хуулиар нийгмийн халамжийн тогтолцоог нийгмийн даатгалаас салган тусдаа бие даасан тогтолцоо болгосон. Энэ цаг үеэс хойш нийгмийн халамжийн тогтолцоо өргөжин бэхэжсээр

¹⁷ Social Welfare Act <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3813>

¹⁸ Child Welfare Act <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/4035>

¹⁹ Act on Providing Comprehensive Support for the Daily Life and Life in Society of Persons with Disabilities <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/4093>

²⁰ Act on Social Welfare for the Elderly <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3930>

²¹ Өрх толгойлсон хүмүүсийн халамжийн тухай хууль https://laws.e-gov.go.jp/law/339AC0000000129/20230401_504AC0000000076

²² Public Assistance Act <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/24/en>

²³ Long-Term Care Insurance Act <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3807/en>

олон төрлийн тэтгэвэр, тэтгэмж олгодог, олон чиглэлийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлдэг цогц тогтолцоо болон бүрэлдсэн байна.

Монгол Улсын нийгмийн халамжийн тогтолцоо үндсэндээ дараах зургаан хууль болон тэдгээрийг дагалдан гарсан, Засгийн газрын тогтоол, эрхэлсэн сайдын тушаалаар батлагдсан дүрэм, журмуудаар зохицуулагдаж, зорилтот хүн ам, нийгмийн бүлгүүдэд чиглэсэн тусламж, үйлчилгээг хүргэж байна. Үүнд:

- Нийгмийн халамжийн тухай хууль (2012)
- Ахмад настны тухай хууль (2017)
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль (2016)
- Алдар цолтон ахмад настанд төрөөс нэмэгдэл, хөнгөлөлт олгох тухай хууль (2017)
- Олон хүүхэд төрүүлж өсгөсөн эхийг урамшуулах тухай хууль (2010)
- Эх, эцэг, олон хүүхэдтэй өрх толгойлсон эх, эцэгт тэтгэмж олгох тухай хууль (2017)
- Хүүхэд хамгааллын тухай (2024)

Нийгмийн халамжийн байгууллагын тогтолцоо нь дараах түвшний байгууллагуудаас бүрдэнэ. Үүнд:

- Нийгмийн халамжийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага;
- Нийгмийн халамжийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага;
- Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн нийгмийн халамжийн үйлчилгээний байгууллага;
- Сум, хорооны нийгмийн ажилтан.

Энэхүү харьцуулсан судалгаанд, захиалагчаас ирүүлсэн хүсэлтийн дагуу хамруулсан АНУ, БНСУ, Швед, Япон, Монгол улсын эдийн засаг, нийгэм, хууль эрх зүйн гол үзүүлэлтийг харьцуулан харуулъя. Үүнд:

Хүснэгт 3: Улсуудын эдийн засаг, нийгэм, хууль эрх зүйн гол үзүүлэлт

№	улс	Нэг хүнд ногдох ДНБ (ам.дол) 2023	Хүний хөгжлийн индекс 2022	Хуулийн засаглалын индекс 2023
1	АНУ	81,695	0.927	0.70
2	БНСУ	33,121	0.929	0.88
3	Швед	56,305	0.952	0.85
4	Япон	33,834	0.920	0.79
5	Монгол	5,764	0.741	0.53

Эдгээр улс орны нийгмийн халамжийн тогтолцооны онцлогыг авч үзвэл, Япон, БНСУ, Монгол Улс нь илүү төвлөрсөн тогтолцоотой буюу улс орны хувьд нэгдмэл бодлого зохицуулалттай байна. Швед Улс орон нутгийн өөрөө удирдах ёсонд суурилсан төвлөрсөн бус буюу орон нутаг (коммун)-т илүү эрх мэдэл шилжүүлсэн тогтолцоотой бол харин АНУ холбооны түвшний нэгдмэл бодлого, зохицуулалт болон муж, орон нутгийн эрх мэдлийг тэнцвэржүүлсэн буюу хослуулсан тогтолцоотой байна.

Хоёр. НИЙГМИЙН ХАЛАМЖИЙН ҮЙЛЧИЛГЭЭНИЙ ТӨРӨЛ, АНГИЛАЛ, ХҮРЭЭ

2.1. Америкийн Нэгдсэн Улс

АНУ-д муж улс, орон нутгаас хамааран асрах үйлчилгээ нь харилцан адилгүй байх хэдий ч холбооны хэмжээнд мөрдөх хууль, тогтоомжид заасны дагуу эрүүл мэндийн мэргэшсэн болон олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн дараах төрлийн асрах үйлчилгээг үндэсний хэмжээнд хэрэгжүүлж байна. Үүнд:

- **Эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээ** (Institutional Care);
- **Гэрээр болон олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн тусламж, үйлчилгээ** (Home and Community Based Services (Health Care)) ;
- **Хөнгөвчлөх үйлчилгээ** (Hospice and Palliative Care).

Эдгээрээс урт хугацааны турш өндөр настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, хүнд өвчтэй хүмүүсийг эмнэлэг болон сувилалд удаан хугацаагаар хэвтүүлэн, тусгаарлахаас илүүтэй гэр бүлийнхэн болон олон нийтийн хүрээлэлд байх боломжийг олгох зорилгоор олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн асаргааны хувилбарыг халамжийн бодлогоор түлхүү дэмжих болсон байна.²⁴

Холбооны Засгийн газар, мужийн засгийн газартай хамтран зорилтот бүлэгт чиглэсэн нийгмийн хамгааллын даатгал, нийгмийн халамжийн хөтөлбөрүүдээр асрах үйлчилгээг хэсэгчлэн болон бүхэлд нь санхүүжүүлдэг байна. Үүнд:

- Эрүүл мэндийн халамж үйлчилгээний Medicare хөтөлбөр (Medicare program)²⁵;
- Эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний Medicaid хөтөлбөр (Medicaid program)²⁶;
- Хүүхдийн эрүүл мэндийн даатгалын хөтөлбөр (Children's Health Insurance Program)²⁷;
- Асран хамгаалагчийг дэмжих үндэсний хөтөлбөр (National Family Caregiver Support Program)²⁸ зэрэг болно.

Medicare хөтөлбөр нь 4 төрлийн эрүүл мэндийн үйлчилгээг хамарч байна. Үүнд:

Хүснэгт 4: АНУ-ын Medicare хөтөлбөрийн ангилал, төрөл

Medicare хөтөлбөрийн ангилал	Даатгалд хамрагдах эрүүл мэндийн үйлчилгээний төрлүүд
А хэсэг	Эмнэлэгт хэвтэн эмчлүүлэх, мэргэшсэн сувилагчийн тусламж үйлчилгээ, хоспис буюу хөнгөвчлөх тусламж үйлчилгээ, гэрээр үзүүлэх эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ.
В хэсэг	Эмчид үзүүлэх, урьдчилан сэргийлэх үзлэг, амбулаторын эмчилгээ, үйлчилгээ, эмчилгээ асаргаанд шаардлагатай туслах хэрэгслүүдээр хангах үйлчилгээ.
С хэсэг	Жороор олгох эмийн үйлчилгээ болон нүдний хараа, шүд, сонсголын үзлэг, эмчилгээ.
Д хэсэг	Жороор олгох эм.

²⁴ <https://www.usaging.org/content.asp?contentid=427>

²⁵ <https://www.medicare.gov/>

²⁶ <https://www.medicaid.gov/>

²⁷ <https://www.medicaid.gov/chip/index.html>

²⁸ <https://www.usaging.org/caregivers>

Эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний Medicaid хөтөлбөр

Холбооны Засгийн газар, мужийн засгийн газартай хамтран хэрэгжүүлдэг Эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний Medicaid хөтөлбөрөөр үнэ төлбөргүй, бага өртөгтэй эмнэлгийн тусламж үйлчилгээнд амьжиргааны түвшнээс доогуур орлоготой дараах иргэдийг хамруулдаг байна. Үүнд:

- Насанд хүрсэн, амьжиргааны түвшнээс доогуур орлоготой өрхийн гишүүд;
- Хүүхэд;
- Жирэмсэн эмэгтэйчүүд;
- 65 болон түүнээс дээш насны иргэд;
- Бүх насны хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд;
- Урт хугацааны асаргаа шаардлагатай иргэд тус тус орно.

Medicaid хөтөлбөрөөр дараах төрлийн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээг үзүүлдэг байна. Үүнд:

Хүснэгт 5: АНУ-ын Medicaid хөтөлбөрт хамруулах үйлчилгээнүүд

Medicaid хөтөлбөрт хамруулах үйлчилгээ	Тайлбар
Эмнэлэгт хэвтэн эмчлүүлэх болон Өдрийн эмчилгээнд хамрагдах	Эмнэлэгт хэвтэн эмчлүүлэх, мэс заслын болон бусад төрлийн эмчилгээ, үйлчилгээг хамарна.
Жороор олгох эм	Эрүүл мэндийн ажилтны жорын дагуу шаардлагатай эм, тариаг хамарна.
Эмчийн үзлэг	Эмчид тогтмол хянуулах, урьдчилан сэргийлэх, нарийн мэргэжлийн эмчид үзүүлэх үйлчилгээг хамарна.
Сувилахуйн асрамжийн газрын үйлчилгээ	Урт хугацааны турш Сувилахуйн асрамжийн газарт эмчлүүлэн сувилуулах үйлчилгээг хамарна.
Гэрээр үзүүлэх эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ	Гэрээр үзүүлэх мэргэшсэн сувилагч, асрагчийн эмчилгээ, үйлчилгээ, өдөр тутмын үйл ажиллагаанд тусламж, дэмжлэг үзүүлэх үйлчилгээг хамарна.
Асрамжийн газрын үйлчилгээ	Асрамжийн газарт үзүүлэх хувийн асаргаа, үйлчилгээг хамарна.
Эмчилгээний туслах хэрэгслийн хангалт	Эмчилгээ, асаргаанд шаардлагатай туслах хэрэгслүүд, тухайлбал, тэргэнцэр, хүчилтөрөгчийн аппарат зэргийг хамарна.

Мөн **Хүүхдийн эрүүл мэндийн даатгалын хөтөлбөр** (Children's Health Insurance Program)-өөр Эрүүл мэндийн тусламж Medicaid хөтөлбөрт заасан орлогоос дээгүүр орлоготой иргэдийн эрүүл мэндийн даатгалд хамрагдаагүй 19 нас хүртэлх хүүхдийг хамруулдаг байна.

Гэр бүлийн болон Олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн асаргаа, үйлчилгээний төрлүүд:

- **Хувийн асаргаа, үйлчилгээ (Personal Care):**
Усанд оруулах, хувцаслах, хооллох, бие засах, салхилуулах зэрэгт туслах;
- **Гэрээр үзүүлэх эрүүл мэндийн үйлчилгээ (Home Health Services):**
Мэргэшсэн сувилагч, асрагчид гэрээр ирж бие бялдрын, амьсгалын замын, хэл ярианы зэрэг эрүүл мэндийн асаргаа, сувилгаа үзүүлэх болон өдөр тутмын гэр ахуйн үйл ажиллагаанд туслах;
- **Хоол хүнсээр туслах үйлчилгээ (Nutrition Services):**

Гэрээсээ гарч чадахгүй, хоол тэжээлийн дутагдалд орох, өлсгөлөнд нэрвэгдэх магадлалтай өндөр настнуудыг халуун болон хөргөсөн хүргэлтийн хоолоор үйлчлэх болон нийгмийн харилцаанд орох сонирхолтой ахмад настнуудыг ахмадын төв, олон нийтийн газарт ирж хооллох болон бусад тусламжийн үйлчилгээнд хамруулах;

- **Тээврийн үйлчилгээ** (Transportation): Хувийн унаа тэрэггүй болон нийтийн тээврээр үйлчлүүлэх боломжгүй өндөр настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд тохирсон тээврийн үйлчилгээ;
- **Яаралтай тусламжийн үйлчилгээ** (Personal Emergency Response Systems): 24 цагийн яаралтай тусламжийн үйлчилгээ тус тус орно.

Асран хамгаалагчийг дэмжих үндэсний хөтөлбөр (National Family Caregiver Support Program)-өөр асран хамгаалагчид дараах төрлийн үйлчилгээг үзүүлнэ. Үүнд:

- асран хамгаалагчдад зориулсан боломжит үйлчилгээний талаарх мэдээлэл;
- асран хамгаалагчид үйлчилгээнд хамрагдахад тусалцаа үзүүлэх;
- асаргаа, үйлчилгээ үзүүлэхэд тулгарч буй хүндрэлийг шийдвэрлэхэд дэмжлэг үзүүлэх зорилготой асран хамгаалагчдад зөвлөгөө өгөх, сургалтанд хамруулах;
- асаргаа шаардлагатай иргэдийг асран, асран хамгаалагчдад түр хугацааны амралт олгох өдөр өнжүүлэх үйлчилгээ болон асрах үйлчилгээ үзүүлэхэд шаардагдах бусад төрлийн үйлчилгээнүүдийг хамруулдаг байна.

2.2. Бүгд Найрамдах Солонгос Улс

Нийгмийн халамжийн асрах үйлчилгээ нь хүүхэд, өндөр настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн амьдралын чанарыг сайжруулах, олон нийтийн оролцоог нэмэгдүүлэх, гэр бүлийн асран хамгаалагчдыг дэмжихэд чиглэгддэг. Тус улсын хувьд, асрах үйлчилгээ нь дараах төрөлтэй байна. Үүнд;

- **Гэрийн асаргааны үйлчилгээ:** Нийгмийн халамж үйлчилгээний тухай хуулийн 41-2 дугаар зүйлд төрийн болон орон нутгийн засаг захиргаа нь гэрийн асаргааны үйлчилгээ авах шаардлагатай хүмүүст гэрийн ажил зэрэг өдөр тутмын болон сэтгэл зүйн үйл ажиллагааг дэмжих үйлчилгээг үзүүлдэг. **Өдрийн/богино хугацааны хамгаалалтын үйлчилгээ:** Нийгмийн халамж үйлчилгээний тухай хуулийн 41-2 дугаар зүйлд өдрийн цагаар/богино хугацааны хамгаалалтын байгууламжид өдрийн цагаар болон богино хугацаанд хооллох, эмчилгээ хийх зэрэг өдөр тутмын амьдралын тав тухыг хангах, иргэдэд боловсрол олгох, гэр бүлд зөвлөгөө өгөх үйлчилгээ үзүүлдэг.
- **Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд зориулсан түр асрах үйлчилгээ:** Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний халамжийн тухай хуулийн 30-2 дугаар зүйл, Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн халамжийн тухай хуулийн 4 дүгээр бүлэгт хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн асран хамгаалагч өвдсөн, нийгмийн үйл ажиллагаанд хамрагдах зэрэг түр асрах үйлчилгээ авах шаардлагатай үед тодорхой сургалтад хамрагдсан асран хамгаалагчийг илгээж, тэдэнд дэмжлэг үзүүлэх төслийг хэрэгжүүлдэг.
- **Ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний урт хугацааны асрах үйлчилгээ:** Ахмад настны урт хугацааны асаргааны даатгалын тухай

хуулийн 23 дугаар зүйлд урт хугацааны асрах үйлчилгээний талаар дараах байдлаар зохицуулсан. Үүнд:

- **Гэрийн асрах үйлчилгээ:** Үүнд гэрт нь ирж асрах үйлчилгээ үзүүлэх, усанд оруулах үйлчилгээ, гэрийн сувилахуйн үйлчилгээ, өдрийн болон шөнийн асаргаа, богино хугацааны хамгаалалтын үйлчилгээ хамаарна.
- **Байгууллагын тусламж үйлчилгээ:** Асрамжийн газар эсхүл байнгын асаргааны үйлчилгээ үзүүлдэг байгууламжид асарч сувилах шаардлагатай хүнд үзүүлэх үйлчилгээ хамаарна.
- **Хүнд өвчтөнд үзүүлэх сувилахуйн үйлчилгээ:** Эмнэлгийн болон сувилахуйн тусламж зэрэг бүс нутгийн асаргааны нэгдсэн дэмжлэгийн тухай хуулийн 15 дугаар зүйл²⁹д Эмнэлгийн үйлчилгээний тухай хуульд зааснаар удаан хугацаагаар хэвтэн эмчлүүлж, цочмог эмчилгээ хийлгэсний дараа эдгэрэх шаардлагатай өвчтөнд үзүүлэх эмнэлгийн болон сувилахуйн үйлчилгээ үзүүлдэг.
- **Хөнгөвчлөх эмчилгээ үйлчилгээ (ХОСПИС):** Эмнэлгийн болон сувилахуйн тусламж зэрэг бүс нутгийн асаргааны нэгдсэн дэмжлэгийн тухай хуулийн 15 дугаар зүйлд Хөнгөвчлөх эмчилгээний тухай хуулийн 21 дүгээр зүйлд заасны дагуу нас барж буй өвчтөнүүдийн амь насыг тэтгэх эмчилгээний шийдвэрийн дагуу хөнгөвчлөх эмчилгээ үйлчилгээ үзүүлдэг.

Шигтгээ:³⁰

Өмнөд Чунчон муж хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг асарч буй гэр бүлүүдийн ачааллыг хөнгөвчлөх, асаргаа сувилгаа дутагдахаас сэргийлэх зорилгоор “яаралтай тусламжийн үйлчилгээ” туршилтын төсөл хэрэгжүүлж байна.

Яаралтай тусламжийн үйлчилгээ гэдэг нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнтэй гэр бүлд асран хамгаалагч (хөгжлийн бэрхшээлтэй, хүүхэд, өндөр настан г.м. асран хамгаалагч) илгээж, гэр бүлийнхнийх нь өмнөөс тусламж үйлчилгээ үзүүлдэг. Хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнтэй гэр бүл энэ үйлчилгээг нэг удаад 2 цаг, жилд 64 хүртэл цаг ашиглах боломжтой.

Тус үйлчилгээнд 6-65 хүртэлх насны хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнтэй өрхүүд хамрагдана.

Энэ үйлчилгээг авах хүсэлтэй хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн асран хамгаалагчид хот, дүүргийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнтэй гэр бүлийг дэмжих төвд хандана.

2.3. Швед Улс

Нийгмийн халамжийн асрах үйлчилгээний ангилал төрөл нь тухайн хүний амьдралын хэв маяг, эрүүл мэндийн нөхцөл байдал, сэтгэл зүйн хэрэгцээ шаардлагаар тодорхойлогддог. Тиймээс нийгмийн халамжийн байгууллагууд, орон нутгийн засаг захиргаанаас тэдгээрийн нөхцөл байдал, хэрэгцээ

²⁹ БНСУ-ын Үндэсний Ассамблей 2024 оны 3 дугаар сарын 26-ны өдөр “Эмнэлгийн болон сувилахуйн тусламж зэрэг бүс нутгийн асаргааны нэгдсэн дэмжлэгийн тухай хууль”-ийг баталсан бөгөөд 2 жилийн дараа буюу 2026 оны 3 дугаар сарын 26-ны өдрөөс дагаж мөрдөнө. Тус хуулиар иж бүрэн тусламж үйлчилгээ шаардлагатай иргэдэд улсын болон орон нутгийн захиргааны байгууллагын чиг үүргийг тодорхой болгож, эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ, эрүүл мэндийн менежмент, урьдчилан сэргийлэх, урт хугацааны асаргаа сувилгаа, өдөр тутмын амьдралын асаргаа сувилгаа, гэр бүлийн дэмжлэгтэй холбоотой үйлчилгээг өргөжүүлж, бэхжүүлсэн.

³⁰ <https://www.khan.co.kr/local/Chungnam/article/202101241421001>

шаардлагыг бүрэн дүүрэн үнэлсний үндсэн дээр тохирох үйлчилгээ, тусламжаар хангах үүрэгтэй.

Асрах үйлчилгээний төрөл, ангиллыг зорилтот бүлгийн иргэдийн хэрэгцээ, нас, эрүүл мэндийн байдлаас шалтгаалан холбогдох хуулиудаар нь тодорхойлсон.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан асрах үйлчилгээ

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд үзүүлж буй тусгай дэмжлэг болон үйлчилгээний арга хэмжээнүүдийг “Зарим үйл ажиллагааны бэрхшээлтэй иргэдэд үзүүлэх тусламж, үйлчилгээний тухай хууль”-ийн 9-р зүйлд³¹ зохицуулжээ. Хуульд зааснаар тусгай дэмжлэг болон үйлчилгээний арга хэмжээнд дараах зүйлс хамаарна. Үүнд:

- Хөдөлмөрийн чадвараа удаан хугацаагаар алдсан хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний амьдралын нөхцөл, бэрхшээлийн талаар (туршлага бүхий тусгай мэргэжлийн) зөвлөгөө өгөх болон бусад дэмжлэг;
- Хувийн асаргаа эсхүл түүнийг дэмжих санхүүгийн дэмжлэг;
- Дагалдах үйлчилгээ;
- Ойр дотны хүний тусламж;
- Гэрийн тусламж үйлчилгээ;
- Богино хугацаагаар гэрээс нь гадуур асрах үйлчилгээ;
- 12-оос дээш насны сургуулийн хүүхдүүдийг хичээлийн цаг болон амралтын өдрүүдээр гэрээс нь гадуур түр харах үйлчилгээ;
- Төрсөн гэрээсээ гадуур амьдрах шаардлагатай хүүхдүүдийг гэр бүлийн орчинд, эсхүл тусгай үйлчилгээ бүхий байранд амьдрах нөхцөлөөр хангах;
- Насанд хүрэгчдэд зориулсан тусгай үйлчилгээ бүхий байр, эсхүл бусад төрлийн тусгайлан тохижуулсан байраар үйлчлэх;
- Хөдөлмөрийн насанд хүрсэн ч хангалттай хэмжээний ашиг орлого олохооргүй ажилтай, тусгай сургалтанд хамрагдаагүй хүмүүст зориулсан өдөр тутмын үйл ажиллагаа.

Хуулийн 9.2-т заасан “Хувийн асаргаа” гэдэг нь удаан хугацаагаар хөдөлмөрийн чадвараа ноцтой алдсан хүнд үзүүлэх хувийн эрүүл ахуйн тусламж, хооллох, хувцаслах, бусадтай харилцахад нь туслах, эсхүл тухайн хүний хөгжлийн бэрхшээлийн (үндсэн хэрэгцээний) талаар тусгай мэдлэг ойлголт шаардагдах бусад төрлийн тусламж, асаргаа зэрэг зөвхөн тухайн хүнд шаардагдах асаргаа, дэмжлэг юм.

Хувийн асаргааны үйлчилгээнд өдөр тутмын амьдралдаа дэмжлэг хэрэгтэй байгаа хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс хамрагдана.

Тухайн хүний тусламжийн хэрэгцээ нь долоо хоногт 20 цагаас бага гэж тооцвол хотын захиргаа тусламж үзүүлнэ, долоо хоногт 20-оос дээш цагийг хамардаг бол тухайн хүн Нийгмийн даатгалын газраас хувийн асаргааны тэтгэмж авах эрхтэй.³²

Хувийн асаргааны тэтгэмжийн (LASS) зорилго нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд хувийн асрагч хөлслөхөд нь мөнгөн дэмжлэг үзүүлэх зорилготой бөгөөд Шведийн Засгийн газраас жил бүр хувийн асаргааны тэтгэмжийн стандарт хэмжээг тогтоодог.

³¹ Act (1993:387) concerning Support and Service for Persons with Certain Functional Impairments, <https://n9.cl/xqake>

³² Sweden Fact Sheet on Social Care & Support Services Sector for Persons with Disabilities, 2020, <https://n9.cl/2mvdw>

Хувийн асаргааны тэтгэмж авах насны доод хязгаар байхгүй. Гэвч 65 наснаас өмнө олгосон бол 65 наснаас хойш үргэлжлүүлэн авах боломжтой. Учир нь энэ хуулиар 66 хүртэлх насны асрах үйлчилгээ шаардлагатай зарим үйл ажиллагааны бэрхшээлтэй иргэдийн асрах үйлчилгээ авах эрхийг баталгаажуулсан байдаг.

Хөгжлийн бэрхшээлийг дэмжих тухай хуульд заасны дагуу тухайн хүн тусгай асрамжийн байранд амьдардаг бол “хувийн асаргааны тэтгэмж” авах боломжгүй.

Хотын захиргаад нь 9-р зүйлийн 2-10-т заасан тусгай дэмжлэг болон арга хэмжээнүүдийг хариуцан зохион байгуулж, асрах үйлчилгээний төрөл, үнийг өөрсдөө тогтоодог бөгөөд зардал нь үзүүлсэн тусламжийн түвшин, төрөл, тухайн хүний орлого зэрэг хүчин зүйлээс хамаардаг.

Нийгмийн үйлчилгээний тухай хуулийн 5-р бүлэгт³³ хүүхдүүдэд зориулсан асаргаа болон боловсролын тусламжийн талаар зохицуулсан.

Хуульд зааснаар “тусгай хэрэгцээтэй хүүхдүүд” гэдэг нь төрөлхийн болон олдмол бэрхшээлтэй, нэмэлт тусламж, асаргаа шаардлагатай хүүхдүүд юм.

Тусгай хэрэгцээт хүүхдүүдэд зориулсан асрах үйлчилгээ нь хүүхдийн бие махбодийн болон сэтгэл зүйн тусламж, боловсролын тусламж, хөгжлийн тусламж үзүүлэхэд чиглэнэ.

Хүүхдийн эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн оролцоо болон сэтгэл зүйн хөгжилд чиглэсэн үйлчилгээ үзүүлэх үүргийг нийгмийн ажилтнууд болон холбогдох байгууллагуудад хүлээлгэнэ.

Хүүхдэд зориулсан арга хэмжээний тухайд хүүхдийн хүсэл, сонирхлыг онцгойлон авч үзнэ. Хүүхэдтэй холбоотой аливаа үйл ажиллагаанд хөндлөнгийн оролцоо шаардлагатай тохиолдолд хүүхдийн саналыг харгалзан шийдвэрлэнэ.

Ахмад настанд зориулсан асрах үйлчилгээ

Ахмад настанд зориулсан асрах үйлчилгээний төрөл, ангиллын талаар “Ахмад настны асрах үйлчилгээний тухай хууль”-ийн 5-р зүйлд³⁴ зохицуулсан байна. Хуульд зааснаар ахмад настанд зориулсан асрах үйлчилгээг ерөнхийд нь дараах 3 төрөлд хуваасан байна:

1. *Гэрийн асрах үйлчилгээ (hemtjänst)*: Энэ нь ахмад настны гэрт нь очиж үзүүлэх үйлчилгээ бөгөөд ахмад настнуудад гэртээ амьдрах боломжийг олгох, амьдралын чанарыг сайжруулах зорилготой. Үүнд: хооллох, цэвэрлэгээ хийх, хувцаслах, салхилуулах, сэтгэлзүйн дэмжлэг, нийгэмшүүлэх, эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ зэрэг орно.
2. *Асрамжийн төвд асрах үйлчилгээ (boende för äldre)*: Энэ нь гэртээ асрах үйлчилгээ авах боломжгүй тохиолдолд тусгай байр болон асрамжийн төвд асрахыг хэлнэ. Үүнд, ахмад настнуудад зориулсан асрамжийн газрууд, тусгайлан тохижуулсан орон сууцанд тодорхой хугацаагаар байрлуулан асрах үйлчилгээ ордог.
3. *Тусгай хэрэгцээт асрамжийн үйлчилгээ*: Биеийн болон сэтгэлзүй, эрүүл мэндийн онцгой хэрэгцээтэй хүмүүсийн хувьд дан ганц стандарт асрамжийн үйлчилгээнд хамрагдсанаар хангагдах боломжгүй бэрхшээл их байдаг. Энэ төрлийн эмчилгээ тусламжийг тусгай хэрэгцээт асрамжийн

³³ Socialtjänstlag (2001:453), <https://n9.cl/mbnho>

³⁴ Översyn av vård och omsorg för äldre - tio år efter Äldreformen, <https://n9.cl/0lbxc>

үйлчилгээгээр хангана. Тусгай хэрэгцээт асрах үйлчилгээ нь зөвхөн өдөр тутмын үйл ажиллагааг дэмжихээс гадна, эмчилгээний тусламж, сэтгэл зүйн дэмжлэг, хөдөлгөөний тусламжийн цогц хослол юм.

2.4. Япон Улс

Нийгмийн халамжийн үйлчилгээг хүүхдийн халамж, өрх толгойлсон эцэг эхийн халамж, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд үзүүлэх халамж, ахмад настны халамж гэж 4 ангилж байна.

1. **Хүүхдийн халамж** – Хүүхдийн халамжийн тухай хуульд зааснаар нийтдээ 22 төрлийн халамжийн үйлчилгээг үзүүлж байна. Тухайлбал;
 - Олон нийтэд түшиглэсэн асаргааны хүрээнд хөгжлийн бэрхшээл, өвчний улмаас ганцаарчилсан асаргаа сувилгаа шаардлагатай тохиолдолд гэрээр нь ганцаарчилсан байдлаар үйлчилгээ үзүүлдэг.
 - Хүүхдийн хөгжлийг дэмжих төвийн хүрээнд биеийн болон оюуны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг өдөр тутмын амьдралын дадал хэвшилд сургах зорилгоор эмнэлгийн байгууллагатай хамтран сэргээн засах үйлчилгээ, хөдөлгөөн засал гэх мэт шаардлагатай тусламжийг үзүүлдэг.
2. **Өрх толгойлсон эцэг, эхийн халамж**- Өрх толгойлсон хүмүүсийн халамжийн тухай хуульд заасны дагуу 5 халамж үйлчилгээг үзүүлж байна. Тухайлбал; амьжиргааны дэмжлэг, боловсролын дэмжлэг, санхүүгийн дэмжлэг.
3. **Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан халамж**- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн тухай суурь хууль болон холбогдох хуульд заасны дагуу нийтдээ 28 халамжийн үйлчилгээ үзүүлдэг. Тухайлбал;
 - Гэрээр асрах үйлчилгээнд хөгжлийн бэрхшээлийн 1, 2-р зэрэгтэй хүүхэд, иргэдэд сэргээн засах үйлчилгээ, хөдөлгөөн засал, гэрийн тусламж үйлчилгээ, эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ, өдөр тутмын амьдралд туслах олон нийтэд түшиглэсэн тусламж үйлчилгээг үзүүлнэ. Үйлчилгээний зардал нь 18-аас дээш настай бол түүний асран хамгаалагчийн эсхүл эхнэр нөхрийн орлого, өрхийн орлогын 10 хувиас илүү гарсан дүнг төрөөс даана.
 - Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, иргэд тэдний гэр бүлд асаргааны тэтгэмж, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн халамжийн мөнгө, асаргааны тусгай тэтгэмж, хүүхдийн халамжийн тусгай тэтгэмж, гэрийн нөхцөлд байнгын асаргаатай хүний тэтгэмж гэсэн 5 санхүүгийн дэмжлэгийг тухайн оршин суугаа газрын орон нутгийн захиргаанаас үзүүлдэг. Хөгжлийн бэрхшээлтэй 20-оос доош насны хүүхдэд жил бүрийн 2,5,8,11 саруудад 14,850 иен олгодог.
4. **Ахмад настны халамж** - Ахмад настны халамжийн тухай хуульд заасны дагуу нийтдээ 18 төрлийн халамжийн үйлчилгээг үзүүлж байна. Тухайлбал;
 - Сувилахуйн тэтгэмж:
 - Сувилахуйн тэтгэмжийг олгохдоо тухайн асаргаанд байгаа хүний өвчний оношийг 1-5 түвшнээр үнэлэн 3-аас дээш түвшний өвчтөний ар гэрт олгоно. Мөн 4,5 зэргийн түвшний өвчтөний гэр бүл татвараас чөлөөлөгдөнө.
 - Гэр бүлийн гишүүнээ асрахаар ажлаасаа чөлөө авсан иргэдэд цалингийн 67 хувийг олгодог. Нэг асран хамгаалагчид дээд тал нь

93 хоногийн тэтгэмж авах боломжтой. Гэхдээ тухайн асран хамгаалагч хөдөлмөрийн даатгалд хамрагдсан, гэр бүлийн гишүүнээ 2 долоо хоногоос дээш асрах шаардлагатай, тухайн ажлын байранд тасралтгүй 12 сар ажилласан байх шаардлагатай.

- Гэрийн үйлчилгээнд өдөр өнжүүлэх, гэрээр асаргаа сувилгаа хийх, богино хугацааны асаргаа сувилгаа, бусад үйлчилгээ орно.
- Байгууламжийн үйлчилгээнд тусгай асрамжийн газар болон эрүүл мэндийн байгууллагаас сувилгаа асаргааны үйлчилгээ орно.
- Олон нийтэд суурилсан үйлчилгээнд зорилтот болон урт хугацаагаар асаргаа сувилгаа шаардлагатай иргэдэд сувилахуйн, эмнэл зүй, сэргээн засах зэрэг шаардлагатай бүх төрлийн үйлчилгээ орно.
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний тэтгэмж- Тус тэтгэмжийг 4 ба түүнээс дээш түвшний өвчтөн, онцгой асаргаа сувилгаа шаардлагатай өвчтөн болон хэвтэрт байгаа болон өндөр настнуудад олгоно. Сард 27,350 иений тэтгэмж өгнө.
- Урт хугацааны даатгалын системд хамрагдсан иргэд:
 - Гэрийн асаргаа тусламж үйлчилгээ;
 - Байгууллагын асаргаа тусламж үйлчилгээ;
 - Өдөр өнжүүлэх үйлчилгээ;
 - Туслах төхөөрөмжүүдийн үйлчилгээ зэрэг үйлчилгээг авах боломжтой.

2.5. Монгол Улс

Монгол улсын Нийгмийн халамжийн тухай хуульд зааснаар нийгмийн халамжийн үйлчилгээг дараах үндсэн 3 төрөлд хуваадаг. Үүнд:

- Олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн халамжийн үйлчилгээ;
- Төрөлжсөн асрамжийн үйлчилгээ;
- Хүүхэд асрах хувилбарт үйлчилгээ.

Эдгээрийн үндсэн 3 төрлийн хүрээнд дараах 14 нэр төрлийн асрах үйлчилгээ үзүүлж байна.

Хүснэгт 6: Монгол Улсын нийгмийн халамжийн асрах үйлчилгээний төрөл

Нийгмийн халамжийн үйлчилгээний төрөл (Хууль тогтоомжийн нэр, зүйл заалт)	Асрах үйлчилгээний төрөл
1.Олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн халамжийн үйлчилгээ (Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн 18 дугаар зүйл)	1.1.Сэргээн засах үйлчилгээ
	1.2.Түр байршуулан асрамжлах үйлчилгээ
	1.3.Өдрийн үйлчилгээ
	1.4.Гэрийн асрамж халамжийн үйлчилгээ
	1.5.Амьдрах итгэлийг нэмэгдүүлэх
	1.6.Нийгмийн халамжийн дэмжлэг, туслалцаа зайлшгүй шаардлагатай өрх, иргэнийг нийгэмшүүлэх, хамт олны бүлэг бүрдүүлэх, орлогын эх үүсвэртэй болгох төсөл хэрэгжүүлэх, амьдрах ухаанд сургах
	1.7.Гэр бүлийн хүчирхийллийн хохирогчийг түр хамгаалан байрлуулах үйлчилгээ
2.Төрөлжсөн асрамжийн үйлчилгээ (Нийгмийн	2.1.Ахмад настны асрамжийн үйлчилгээ
	2.2.Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний асрамжийн үйлчилгээ

халамжийн тухай хуулийн 19 дүгээр зүйл)	2.3.Эрсдэлт нөхцөлд байгаа 18 хүртэлх насны хүүхдийн асрамжийн үйлчилгээ
	2.4.Гурав ба түүнээс дээш ихэр хүүхдийн асрамжийн үйлчилгээ
3.Хүүхэд асрах хувилбарт үйлчилгээ (Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн 19¹ дүгээр зүйл)	3.2.Хүүхэд асрах хувилбарт үйлчилгээ

ГУРАВ. НИЙГМИЙН ХАЛАМЖИЙН АСРАХ ҮЙЛЧИЛГЭЭ ҮЗҮҮЛЭХ ЭРХ БҮХИЙ СУБЪЕКТҮҮД, ТЭДГЭЭРИЙН ЭРХ ЗҮЙН БАЙДАЛ

3.1. Америкийн Нэгдсэн Улс

Нийгмийн халамжийн үйлчилгээг холбооны, муж, орон нутгийн түвшинд төрийн болон хувийн хэвшлийн байгууллагууд дангаар болон хамтран гүйцэтгэж байна. Холбооны Засгийн газрын Эрүүл мэнд, хүний үйлчилгээний яам (Department of Health and Human Services)-ны харьяа Нийгмийн хамгааллын газар (Social Security Administration) нь бүсийн 10 салбар байгууллага (Field offices), Иргэдийн санал, хүсэлтийг хүлээн авч боловсруулах 8 төв (Processing Centers), орон нутгийн 1230 салбар байгууллагуудаар дамжуулан нийгмийн хамгааллын үйл ажиллагааг хэрэгжүүлж байна. Нийгмийн хамгааллын зорилтот бүлгүүд болох ахмад настан, хүүхэд, хөгжлийн бэрхшээлтэй, хүнд өвчтэй иргэдэд тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх үйл ажиллагааг эдгээр төвүүд болон зорилтот бүлгийн иргэдийн асуудлыг дагнан хариуцсан холбогдох бусад байгууллагууд хамтран хэрэгжүүлж байна.

Үндэсний хэмжээнд нийгмийн хамгааллын нэг төрөл болох Эрүүл мэндийн халамж (Medicare) болон Эрүүл мэндийн тусламж (Medicaid) үйлчилгээг хэрэгжүүлэх Холбооны Засгийн газрын агентлаг “Medicare болон Medicaid хөтөлбөр хэрэгжүүлэх төв” (Centers for Medicare and Medicaid Services) нь бүсийн 10 салбар байгууллагаараа дамжуулан муж, орон нутгийн хэмжээнд үйлчилгээ үзүүлж байна. Бүсийн салбар байгууллагын ажилтнууд нь эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх байгууллагууд, өвчтөн болон асран хамгаалагч, муж орон нутгийн засаг, захиргааны байгууллагууд болон олон нийтийн байгууллагуудыг холбон ажилладаг байна.

Ахмад настануудад тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх үндэсний сүлжээ (Aging Network) нь холбооны, муж, орон нутгийн түвшний байгууллагуудаас бүрдэнэ гэж Америкийн ахмад настануудын тухай хууль (Older Americans Act)-д заасны дагуу Холбооны Засгийн газрын Эрүүл мэнд, хүний үйлчилгээний яамны харьяа Олон нийтийн оролцоонд түшиглэх агентлаг (Administration for Community Living)-ийн бүтэц дэх Ахмад настануудын асуудлыг хариуцах газар (Administration on Aging) болон үндэсний хэмжээнд ахмад настай иргэдийн асуудлаарх муж, орон нутгийн 56 байгууллага (state and territorial units), Ахмад настануудын асуудлаарх харьяа нутаг дэвсгэрийн 600 гаруй нэгж (Area Agencies on Aging), 270 гаруй Уугуул Америк иргэдийн насжилтын хөтөлбөр, 20.000 гаруй Олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн үйлчилгээ үзүүлэх байгууллагуудаас бүрдэж байна.³⁵

Эрүүл мэнд, хүний үйлчилгээний яамны харьяа Олон нийтийн оролцоонд түшиглэх агентлагийн бүтэц дэх Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн асуудлыг

³⁵ <https://www.usaging.org/olderamericansact>

хариуцах газар (Administration on Disabilities)³⁶ нь Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст үзүүлэх тусламж, тэдний эрхийн тухай хуульд заасны дагуу үндэсний хэмжээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, тэдгээрийн асран хамгаалагч гэр бүлийн гишүүд болон хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд тусламж үйлчилгээ үзүүлэх ажилтнуудад зориулсан хөтөлбөрүүд (Family Support and Direct Support Workforce Programs)-ийн санхүүжилтийг хариуцах бөгөөд муж, орон нутгийн түвшинд Ахмад настнуудын асуудлаарх харъяа нутаг дэвсгэрийн нэгж байгууллагууд болон Олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн үйлчилгээ үзүүлэх байгууллагуудаар дамжуулан хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, тэдний асран хамгаалагчдад тусламж, үйлчилгээг давхар үзүүлдэг байна.³⁷

3.2. Бүгд Найрамдах Солонгос Улс

Нийгмийн халамжийн асрах үйлчилгээ үзүүлэх эрх бүхий субъектийн хувьд төрийн болон хувийн хэвшлийн байгууллага үйлчилгээ үзүүлдэг. Асрах үйлчилгээний төрлөөс хамаарч үйлчилгээ үзүүлэх байгууллагын эрх зүйн байдлыг зохицуулсан хууль тогтоомж нь өөр өөр байна. Тухайлбал,

Нийгмийн халамж үйлчилгээний тухай хуулийн 2 дугаар бүлэгт нийгмийн халамжийн байгууллага байгуулахтай холбоотой харилцааг зохицуулсан. Тус хуулийн 16 дугаар зүйлд нийгмийн халамжийн байгууламж байгуулах хүсэлтэй хүн хот/аймгийн засаг даргаас зөвшөөрөл авна. Мөн хуулийн 3 дугаар бүлэгт төрийн болон орон нутгийн засаг захиргаа нь нийгмийн халамжийн байгууламж ажиллуулж болохоор заасан бөгөөд байгууламж байгуулах, ажиллахтай холбоотой харилцааг зохицуулсан. Хэрэв муж, орон нутгийн засаг захиргаанаас өөр хүн нийгмийн халамжийн байгууламж байгуулах, ажиллуулах бол Эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын яамны тогтоолын дагуу энэ тухай хот/дүүргийн засаг даргад мэдэгдэнэ.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн халамжийн тухай хуулийн 30 дугаар зүйлд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд халамжийн үйлчилгээ үзүүлэх байгууллага нь дараах төрөлтэй байна. Үүнд:

- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан халамжийн байгууллага;
- Хүүхдийн асрамжийн газар;
- Гэр бүлийг дэмжих төв;
- Хөгжлийн нөхөн сэргээх үйлчилгээ;
- Гэр бүлийг дэмжих үйлчилгээ үзүүлдэг байгууллага;
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн асаргаа, түр амрах дэмжлэг үзүүлэх байгууллага;
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй нярай болон бага насны хүүхдэд зориулсан өдөр өнжүүлэх төв;
- Эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын сайд болон орон нутгийн засаг захиргаанаас шаардлагатай гэж үзсэн бусад байгууллага.

Ахмад настны урт хугацааны асаргааны даатгалын тухай хуулийн 7 дугаар зүйлд зааснаар урт хугацааны асаргааны даатгалын үйл ажиллагааг Эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын сайд удирдана. Урт хугацааны асрамжийн даатгалын үйл ажиллагааг төрийн корпораци хариуцна.

³⁶ https://web.archive.org/web/20130921053733/http://www.acl.gov/Programs/AIDD/DD_History/index.aspx#ftn9

³⁷ https://web.archive.org/web/20130921053733/http://www.acl.gov/Programs/AIDD/DD_History/index.aspx

Урт хугацааны асаргааны үйлчилгээ үзүүлдэг байгууламжууд нь Ахмад настны халамжийн тухай хуулийн³⁸ 31 дүгээр зүйлд заасны дагуу ахмад настны халамжийн байгууллагууд байна. Ахмад наснуудад зориулсан халамжийн байгууламжийг муж, орон нутгийн засаг захиргаа байгуулж болно. Төрийн болон орон нутгийн засаг захиргаанаас өөр хүн ахмад настнуудад зориулсан орон сууцны асрамжийн газар байгуулах хүсэлтэй байгаа бол энэ тухай хот/дүүргийн засаг даргад мэдэгдэнэ. Тус хуулийн 32 дугаар зүйлд зааснаар ахмад настны нийгмийн халамжийн байгууламж нь дараах төрөлтэй байна. Үүнд:

- Асрамжийн газар: Ахмад настнуудыг байрлуулах, өдөр тутмын амьдралд шаардлагатай хоол хүнс, тав тухыг хангах зорилготой байгууламж;
- Ахмад настнуудын гэр: Ахмад настны гэртээ амьдарч буй мэт амьдрах нөхцөл, хоол хүнс, өдөр тутмын амьдралд шаардлагатай бусад тав тухыг хангахад чиглэсэн байгууламж.

Ахмадын халамжийн орон сууц: Ахмад настнуудад орон сууцны байр түрээслэх замаар орон сууцны тав тухтай байдлыг хангах, амьдралын чиг баримжаа олгох, зөвлөгөө өгөх, аюулгүй байдлын менежмент зэрэг өдөр тутмын амьдралд шаардлагатай тав тухыг хангах зорилготой байгууламж юм.

3.3. Швед Улс

Нийгмийн халамжийн асрах үйлчилгээ үзүүлэх эрх бүхий субъектүүд нь төрийн болон хувийн байгууллагуудаас бүрддэг бөгөөд төрийн байгууллагууд нь үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг хянах, зохицуулах үүрэгтэй. Хувийн байгууллагууд нь төрийн халамжийн үйлчилгээний хүрээнд тусгай асаргааны үйлчилгээ үзүүлж, төрийн болон орон нутгийн засаг захиргааны байгууллагуудтай харилцан тохиролцсоны үндсэн дээр хамтран ажиллана.

Эдгээр нийгмийн халамжийн асрах үйлчилгээ үзүүлэх эрх бүхий субъектүүдийн эрх зүйн байдлыг Нийгмийн үйлчилгээний тухай хуулиар³⁹ зохицуулсан.

Нийгмийн халамжийн зөвлөл

Нийгмийн халамжийн зөвлөл нь нийгмийн халамжийн үйлчилгээг удирдах, боловсронгуй болгох, үйлчилгээний чанарыг сайжруулах, хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд хяналт тавих чиг үүрэг бүхий байгууллага юм. Тус Зөвлөл нь нийгмийн халамж, эрүүл мэнд, боловсролын болон хүүхдийн халамжийн чиглэлээр тусгай бодлого боловсруулах, хөтөлбөр батлах, зөвлөмж өгөх, стандарт тогтоох үүрэгтэй. Мөн орон нутгийн засаг захиргаанд нийгмийн халамжийн үйлчилгээний чанар, үйл ажиллагааг хангах чиглэлээр удирдамж, зөвлөмж өгч болно.

Бүс нутгийн зөвлөл

Тус зөвлөл нь Шведийн засаг захиргааны бүтэц дэх орон нутгийн (бүс нутгийн) эрүүл мэнд, нийгмийн халамж, боловсролын болон бусад олон нийтийн үйлчилгээг удирдах, хяналт тавих, хөгжүүлэх үүрэгтэй байгууллага юм. Бүс нутгийн эрүүл мэндийн үйл ажиллагааны удирдлагыг нэг буюу хэд хэдэн хороо хэрэгжүүлнэ.

³⁸

<https://www.law.go.kr/LSW//IsLinkProc.do?IsNm=%EB%85%B8%EC%9D%B8%EB%B3%B5%EC%A7%80%EB%B2%95&chrClsCd=010202&mode=20&ancYnChk=0#>

³⁹ Socialtjänstlag (2001:453), <https://n9.cl/mbnho>

Орон нутгийн засаг захиргааны байгууллагууд (Kommun)

Орон нутгийн захиргааны байгууллагууд нь нийгмийн халамжийн үйлчилгээний үндсэн зохицуулагч бөгөөд төрийн болон хувийн байгууллагуудтай хамтран ажиллах үүрэгтэй. Эдгээр нь нийгмийн халамжийн хороодоор дамжуулан ахмад настнууд, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс, асаргаа шаардлагатай хүүхдүүдэд зориулсан бүх төрлийн асаргааны үйлчилгээ үзүүлдэг. Хотын захиргаа бүр нутаг дэвсгэрийнхээ хүрээнд нийгмийн үйлчилгээг хариуцаж, хувь хүмүүст шаардлагатай дэмжлэг, тусламжийг үзүүлэх үүрэгтэй.

Нийгмийн халамжийн ажилтнууд (Social workers)

Нийгмийн халамжийн ажилтнууд нь үйлчлүүлэгчийн хэрэгцээг тодорхойлж, үйлчилгээний зохион байгуулалт, хяналтыг гүйцэтгэдэг. Тэдгээр нь орон нутгийн засаг захиргааны ажилтнуудтай хамтран ажиллах үүрэгтэй.

Хувийн асаргааны байгууллагууд

Хувийн байгууллагууд нь нийгмийн халамжийн үйлчилгээ хэрэгцээтэй хүмүүсийг дэмжих зорилгоор орон нутгийн засаг захиргаатай гэрээ байгуулж, төрийн санхүүжилтээр үйлчилгээ үзүүлнэ.

3.4. Япон Улс

Нийгмийн халамжийн тухай хуульд заасны дагуу төрийн болон орон нутгийн засаг захиргаа хамтран үндэсний хэмжээнд халамжийн үйлчилгээний үр ашигтай бодлого боловсруулан түүний дагуу нийгмийн халамжид чиглэсэн үйл ажиллагааг өргөн хүрээтэй, үр ашигтай хэрэгжүүлэхэд хяналт тавин ажилладаг байна. Нийгмийн халамжийг хэрэгжүүлэх захиргааны төв байгууллага нь Эрүүл мэнд, хөдөлмөр, нийгэм хамгааллын яам байна.

Эрүүл мэнд, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам (MHLW)⁴⁰ эрүүл мэнд, тэтгэвэр тэтгэмж, хөдөлмөрийн стандарт, өндөр настан, хүүхэд, хөгжлийн бэрхшээлтэй, эмзэг бүлгийн хүн амд үзүүлэх үйлчилгээ зэрэг олон төрлийн нийгмийн халамжийн хөтөлбөрүүдийг хариуцан ажилладаг. Тус яамны

- нийгмийн асуудал, тусламжийн товчоо;
- тэгш хөдөлмөр эрхлэлтийн товчоо;
- хүүхэд гэр бүлийн асуудал эрхэлсэн товчоо;
- ахмад настны эрүүл мэндийн товчоо нь халамжийн асуудлыг хариуцдаг.

Орон нутгийн засаг захиргааны оролцоо : Халамжийн газар, хүүхэд чиглүүлэх төв, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн дэмжлэгийн төвүүд, нийгмийн халамжийн төв, агентлагууд халамжийн асуудлыг хариуцан ажилладаг. Мөн халамжийн үйлчилгээ үзүүлдэг олон төрийн бус байгууллагууд орон нутгийн засаг захиргаатай хамтран ажилладаг. Жишээлбэл; Эрүүл мэнд, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны тушаалын дагуу орон нутаг мужийн засаг захиргаа нийгмийн халамжийн үйлчилгээг эрүүл мэндийн байгууллага болон хувийн хэвшилтэй хамтран нийгмийн халамжийн үйлчилгээг хэрэгжүүлэх зорилгын хүрээнд **“Иргэдэд цогц дэмжлэг үзүүлэх төв”**⁴¹-ийг байгуулан ажиллаж байна. Тус төв нь ахмад настны эрүүл мэнд, халамж дэмжлэгийг сайжруулах тал дээр зөвлөн,

⁴⁰ MHLW <https://www.mhlw.go.jp/index.html>

⁴¹ Иргэдэд цогц дэмжлэг үзүүлэх төв <https://kaigo.homes.co.jp/manual/homecare/basic/center/>

тэдний эрх ашгийг хамгаалах, орон нутгийн дэмжлэг үзүүлэх тогтолцоог цогцоор бүрдүүлэх мөн урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авах зорилготойгоор:

- Сувилахуйн тусламж, эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ;
- Ахмад настны эрхийг хамгаалах;
- Амьжиргааны цогц үйлчилгээ;
- Бусад зөвөлгөө, тусламж дэмжлэг үзүүлэх чиг үүрэгтэй байна.

3.5. Монгол Улс

Төрийн захиргааны төв байгууллага

Төрийн захиргааны төв байгууллагын түвшинд стратеги бодлогын зорилтыг тодорхойлж, хөтөлбөрийн төслийг боловсруулахын зэрэгцээ санхүүжилтийн асуудлыг ч шийдвэрлэдэг. Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам (ХНХЯ) нийгмийн халамжийн бодлогыг боловсруулж, халамжийн бүх хөтөлбөр, үйлчилгээг хариуцна. Мөн хууль тогтоомжийг шинэчлэх буюу нэмэлт, өөрчлөлт оруулах саналаа Засгийн газар, УИХ-д өргөн мэдүүлнэ. Түүнчлэн хүнсний эрхийн бичиг, хүүхдийн мөнгө зэрэг нийгмийн халамжийн зорилтот хөтөлбөрүүдэд хамрагдах босго шугамыг тогтоодог байна.

Төрийн захиргааны байгууллага

ХНХЯ-ны харьяа агентлаг Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний ерөнхий газар (ХХҮЕГ) нь нийгмийн халамжийн мэргэшсэн төрийн захиргааны байгууллага юм. ХХҮЕГ орон нутгийн салбар, нэгжүүдээрээ дамжуулан нийгмийн халамжийн хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлэх, үйлчилгээг хүргэх ажлыг зохион байгуулж, хяналт тавьдаг. 21 аймаг, Улаанбаатар хотын 9 дүүрэгт тус газрын харьяа нийт 30 газар ажиллаж, улс орон даяар 330 суманд үйлчилгээг хүргэж байна. Мөн нийслэлийн Засаг даргын тамгын газрын харьяанд Нийслэлийн хөдөлмөр, халамжийн газар ажиллаж байна.

ХХҮЕГ нь нийгмийн халамжийн хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай мэдээллийн технологийн системийг хөгжүүлэх, хэвийн ажиллагааг нь хангах үүрэгтэй. Тус газар нь Халамжийн удирдлагын мэдээллийн системийн тусламжтайгаар халамжийн үйлчилгээнд хамрагдагсдын болон өрхийн мэдээллийн санг бүрдүүлж, орон нутгийн түвшинд гаргасан шийдвэрийг баталгаажуулдаг.

Орон нутгийн захиргааны байгууллага

Аймаг, дүүргийн Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний газар нь нийгмийн халамжийн хөтөлбөр, үйлчилгээнд хамрагдах хүсэлтийг хянан шийдвэрлэж, хэрэгжилтийг зохион байгуулдаг. Аймаг, дүүргийн Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний газар нь нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмж, үйлчилгээнд хамрагдах иргэдийн хүсэлтийг сум, хорооны нийгмийн ажилтнаар дамжуулан хүлээж авдаг. Зөвлөлийн бүрэлдэхүүнийг сум, хорооны Засаг даргын санал болгосноор аймаг, дүүргийн нийгмийн халамжийн үйлчилгээний байгууллагын дарга батлах бөгөөд нийгмийн ажилтан, төрийн байгууллагын төлөөлөл, иргэдийн төлөөлөл, төрийн бус байгууллагын төлөөллийг тус хангасан нийт 7 гишүүнтэй байна.

Амьжиргааг дэмжих зөвлөл

Иргэдийг нийгмийн халамжийн үйл ажиллагаанд хамруулах эсэх талаар шийдвэр гаргах, халамжийн үйл ажиллагаатай холбогдсон гомдлыг хүлээн авч

шийдвэрлэх үүрэг бүхий Амьжиргааг дэмжих орон тооны бус зөвлөл сум, хороонд ажилладаг.

Нийгмийн ажилтан

Иргэд нийгмийн халамжид хамрагдахад эхний ээлжид нийгмийн ажилтанд хандана. Тухайн сум, хороонд ажиллах нийгмийн ажилтны тоо хүн амын тооноос хамаарна. Нийгмийн ажилтны үзүүлэх үйлчилгээ хязгаарлагдмал бөгөөд захиргааны шинжтэй ажил зонхилдог. Тухайлбал, нийгмийн ажилтан нийгмийн халамжид хамрагдах иргэдийн хүсэлтийг хүлээн авах, хамрагдах эсэхийг нь тодорхойлж шийдвэрлүүлэх, иргэдэд мэдээлэл, зөвлөгөө өгөх зэрэг үүрэгтэй. Нийгмийн халамжийн зарим үйлчилгээнд хамруулах эцсийн шийдвэрийг Амьжиргааг дэмжих зөвлөл (АДЗ) хэмээх анхан шатны бүтэц гаргадаг. Тус зөвлөл нь нийгмийн ажилтан, төрийн байгууллагын төлөөлөл 2 хүн, төрийн бус байгууллага(ТББ)-ын төлөөлөл 2 хүн, иргэний төлөөлөл 2 хүнээс бүрдэнэ.

Иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага

Иргэн, хувийн хэвшлийн аж ахуйн нэгж, төрийн бус байгууллага нийгмийн халамж, асрамжийн үйлчилгээг хуульд заасан нөхцөл, болзолын хүрээнд үзүүлж болох ба ийм үйлчилгээ үзүүлэх иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагыг нийгмийн халамжийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага бүртгэж, гэрчилгээ олгодог.

Иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын үзүүлэх нийгмийн халамж, асрамжийн үйлчилгээний зардлыг орон нутгийн төсөв, халамжийн сангаас гэрээний үндсэн дээр хэсэгчлэн буюу бүрэн санхүүжүүлдэг.

ДӨРӨВ. НИЙГМИЙН ХАЛАМЖИЙН АСРАХ ҮЙЛЧИЛГЭЭНД ХАМРАГДАХ ЭТГЭЭДҮҮД

4.1. Америкийн Нэгдсэн Улс

АНУ-ын хэмжээнд хэрэгжиж буй 3 хууль, зорилтот 2 хөтөлбөрийн хүрээнд дараах этгээдүүд нийгмийн халамжийн асрах үйлчилгээнд хамрагдах боломжтой. Үүнд:

- Эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний Medicaid болон Medicare хөтөлбөрт хамрагдсан 21-ээс дээш насны иргэд;
- Оюуны эсхүл хөгжлийн бэрхшээлтэй болон сэтгэцийн өвчтэй, байнгын эмчилгээ, асаргаа шаардлагатай хүмүүс;
- Сэтгэцийн эмгэгтэй, мансууруулах бодист донтсон, сэтгэл хөдлөлийн хүнд хэлбэрийн эмгэгтэй 21-ээс доош насны хүүхэд болон өсвөр насныхан;
- 65-аас дээш насны сэтгэцийн эмгэгтэй өвчтөнүүд;
- Урт хугацааны асаргаа шаардлагатай өндөр настнууд, хүнд өвчтэй, оюуны эсхүл хөгжлийн бэрхшээлтэй бүх насны хүмүүс, мансууруулах болон бусад бодисын хэрэглээний эмгэгтэй хүн;
- Өндөр настан болон бүх насны хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд;
- Өндөр настай иргэдийн гэр бүлийн асран хамгаалагч;
- 18-аас доош насны хүүхдийг асран хамгаалагч (ач, зээгээ болон оюуны сааталтай, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг дангаар асран хүмүүжүүлдэг);
- Эдгэршгүй, хүнд өвчтэй бүх насны хүмүүс.

4.2. Бүгд Найрамдах Солонгос Улс

Нийгмийн халамжийн асаргааны үйлчилгээнд хамрагдах субъектын хувьд тухайн хуулийн үйлчлэлд хамаарах этгээд байна. Судалгаанд авагдсан хуулиудаас үзэхэд өндөр настан, удаан хугацааны эмчилгээ үйлчилгээ шаардлагатай хүн, хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, насанд хүрсэн хүмүүс нийгмийн халамжийн асаргааны үйлчилгээнд хамрагддаг байна. Өдөр тутмын амьдралын хэвийн байдлыг хадгалах, дэмжих, эмчилгээ, сувилахуйн үйлчилгээ шаардлагатай, урт хугацаанд асаргаа шаардлагатай зэрэг шалтгаанаас гадна байнгын асаргаа шаардлагатай хүний гэр бүлийг дэмжих зорилгоор энэхүү үйлчилгээг үзүүлдэг байна. Хууль тогттоомжийн зохицуулалтыг авч үзвэл:

- **Гэрийн асаргааны үйлчилгээ болон өдрийн/богино хугацааны хамгаалалтын үйлчилгээг** Нийгмийн халамж үйлчилгээний тухай хуулийн 41-2 дахь зүйлд заасны дагуу нийгмийн даатгалын тэтгэмж авагч болон нийгмийн хамгааллын тусламж шаардлагатай хүн хамрагдана.
- **Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд зориулсан түр асрах үйлчилгээ:** Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн халамжийн тухай хуулийн дагуу хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн асран хамгаалагчид хамрагдана.
- **Ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний урт хугацааны асрах үйлчилгээ:** Ахмад настны урт хугацааны асаргааны даатгалын тухай хуулийн дагуу хөгшрөлтийн өвчнөөр өвчилсөн буюу 65-аас дээш насны болон тархины судасны эмгэгтэй хүн хамрагдана. Мөн Эмнэлгийн үйлчилгээний тухай хуулийн 3 дугаар зүйлд зааснаар эмнэлгийн тусламж авах эрх бүхий этгээд байна. Урт хугацааны асрамжийн тэтгэмжийг гэр бүлийнхэнтэйгээ хамт гэртээ удаан хугацаагаар асаруулж байгаа өндөр настан давуу эрхтэй байна. Мөн ахмад настны сэтгэцийн болон бие бялдрын байдал, эрүүл мэндийн байдал зэргийг муудахаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор эмнэлгийн үйлчилгээтэй уялдуулан урт хугацааны асрах тэтгэмжид хамрагдах боломжтой.
- **Хүнд өвчтөнд үзүүлэх сувилахуйн үйлчилгээ:** Эмнэлгийн болон сувилахуйн тусламж зэрэг бүс нутгийн асаргааны нэгдсэн дэмжлэгийн тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлд зааснаар эмнэлэгт хэвтэн эмчлүүлсэн болон холбогдох байгууллагад хэвтэн эмчлүүлсэн нэгдсэн тусламж шаардлагатай хүн эмнэлгээс гарах, эмнэлгээс гарахыг хүссэн бол өөрийн харьяалах хот/дүүргийн засаг даргад нэгдсэн дэмжлэг авах хүсэлт гаргана. Хүсэлт гаргагч нь Эмнэлгийн үйлчилгээний тухай хуулийн 3 дугаар зүйлд заасан эмнэлгийн байгууллагууд, урт хугацааны асрах байгууллагууд болон Эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын яамны тушаалаар тогтоосон бусал байгууллагын аль нэгээс нэгдсэн тусламж үйлчилгээ авна.

4.3. Швед Улс

Нийгмийн үйлчилгээний тухай хуулийн 4-р бүлэгт⁴² зааснаар дараах хүмүүс асрах үйлчилгээ авах эрхтэй:

1. **Ахмад настан:** 66 болон түүнээс дээш насны хүмүүс асрамжийн бүх төрлийн үйлчилгээг авах эрхтэй.
2. **Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс:** хөгжлийн бэрхшээлтэй, сэтгэцийн өвчтэй, үйл ажиллагааны бэрхшээлтэй хүмүүс Хөгжлийн бэрхшээлтэй

⁴² Socialtjänstlag (2001:453), <https://n9.cl/mbnho>

хүмүүсийг дэмжих тухай хууль болон Нийгмийн үйлчилгээний хуульд заасан асрах үйлчилгээг авах эрхтэй.

3. **Хүүхэд:** Хөгжлийн бэрхшээлтэй болон өвчтэй, эцэг эх нь асрамжийн үйлчилгээ шаардлагатай болсон, гэр бүлийн асуудалтай, асран халамжлах хүнгүй, хүчирхийлэлд өртсөн хүүхдийн хувьд асрах үйлчилгээ авах эрхтэй.
4. **Дэмжлэг шаардлагатай хүмүүс:** Нийгмийн нөхцөл байдлын улмаас дэмжлэг шаардлагатай болсон хүмүүс (жишээлбэл, хүчирхийлэл, дайн, хөнөөлт байдлын улмаас хөдөлмөрийн чадваргүй болсон, донтогчид) асрах үйлчилгээ авах эрхтэй.
5. **Асаргаа шаардлагатай хүний гэр бүл, садан төрөл:** Нийгмийн халамжийн зөвлөл нь архаг өвчтэй, өндөр настай, хөгжлийн бэрхшээлтэй садан төрөл, гэрийн бүлийн хүмүүсээ асрахад нь тэдний асран хамгаалагч, гэр бүл, ах дүү, садан төрөлд дэмжлэг үзүүлнэ.

Эдгээр бүлгийн хүмүүс нь асрах үйлчилгээнд хамрагдах эрхтэй бөгөөд энэ тухай хүсэлтээ орон нутгийн нийгмийн халамжийн байгууллагад гаргах боломжтой юм.

4.4. Япон Улс

Японы хэмжээнд хэрэгжиж буй 7 хууль тогтоомжийг үндэслэн дараах зорилтот бүлэг болох

- Хүүхэд;
- Ахмад настан;
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд;
- Өрх толгойлсон эцэг, эхэд чиглэн халамжийн үйлчилгээгээр дамжуулан тэднийг нийгмийн амьдралд тэгш оролцуулж, сайн сайхан амьдрах нөхцлөөр хангах зарчмыг баримталж байна.

4.5. Монгол Улс

Нийгмийн халамжийн тухай хуульд зааснаар нийгмийн халамжийн үйл ажиллагаанд хууль болон холбогдох бусад хууль тогтоомжид заасан болзол, шалгуур, нөхцөлийг хангасан Монгол Улсын иргэн, Монгол Улсад хууль ёсоор байнга оршин суудаг гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүн хамрагдах эрхтэй.

Нийгмийн хамгааллын тухай хуулийн 18 дугаар зүйлийн 2 дах хэсэгт заасан дараах иргэд олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн асрамжийн үйлчилгээнд, тус хуулийн 19 дүгээр зүйлийн 19.2 дахь хэсэгт заасан дараах иргэд нийгмийн халамжийн төрөлжсөн үйлчилгээнд тус тус хамрагдана. Үүнд:

- Хүчирхийлэлд өртсөн иргэн;
- Гэр оронгүй тэнэмэл амьдралтай өрх, иргэн;
- Согтуурах, мансуурах, донтох өвчтэй иргэн;
- Хорих ангиас суллагдсан иргэн;
- Шилжин суурьшсан өрхийн гишүүн-иргэн;
- Өрх толгойлсон эх/ эцэг;
- Эдгэшгүй өвчтэй хүн;
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн;
- Ахмад настан;
- Хүнд нөхцөлд байгаа хүүхэд;

- 3 ба түүнээс дээш тооны 18 хүртэлх насны хүүхэдтэй өрх толгойлсон эцэг (эх)-тэй гэр бүл.

Хүүхэд хамгааллын тухай хуулийн 10 дугаар зүйлд заасан дараах хүүхдүүд хүүхэд асрах хувилбарт хамрагдах боломжтой. Үүнд:

- Эцэг, эх хоёулаа нас барсан;
- Шүүхийн шийдвэрээр эцэг, эх хоёулаа нас барсан, эсхүл сураггүй алга болсонд тооцогдсон;
- Эцэг, эх хоёулаа шүүхийн шийдвэрээр иргэний эрх зүйн чадамжгүйд, эсхүл хязгаарлагдмал чадамжтай гэж тооцогдсон;
- Шүүхийн шийдвэрээр эцэг, эх байх эрхийг хязгаарласан, хассан;
- Эцэг, эх хоёулаа удаан хугацаагаар эмнэлэгт эмчлүүлж байгаа, цагдан хоригдсон, хорих ял эдэлж байгаа зэрэг шалтгаанаар хүүхдээ биечлэн асран хамгаалах, тэжээн тэтгэх боломжгүй болсон;
- Эцэг, эх хүндэтгэн үзэх шалтгаангүйгээр хүүхдээ хамгаалах, асран хүмүүжүүлэх, тэжээн тэтгэх үүргээ удаа дараа биелүүлээгүй;
- Эцэг, эх хүүхдийнхээ эсрэг хүчирхийлэл үйлдсэний улмаас хүүхдийн бие махбод, сэтгэл санаа, хөгжилд эрсдэл учирсан.

ТАВ. НИЙГМИЙН ХАЛАМЖИЙН АСРАМЖИЙН ҮЙЛЧИЛГЭЭНД ХАМРАГДАХ НӨХЦӨЛ, БОЛЗОЛ, ЖУРАМ

5.1. Америкийн Нэгдсэн Улс

Эрүүл мэндийн халамж үйлчилгээний Medicare хөтөлбөр буюу холбооны эрүүл мэндийн даатгалын хөтөлбөрт дараах хүмүүсийг хамруулдаг байна. Үүнд:

- 65 болон түүнээс дээш насны иргэд;
- 65 нас хүрээгүй хэдий ч
 - Бөөрний өвчний сүүлийн шатанд орсон өвчтөн;
 - Хажуугийн хатангиралт хатуурал өвчинтэй иргэдийг тус тус хамруулдаг байна.

Эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний Medicaid хөтөлбөр

Холбооны Засгийн газар, мужийн засгийн газартай хамтран хэрэгжүүлдэг Эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний Medicaid хөтөлбөрөөр үнэ төлбөргүй, бага өртөгтэй эмнэлгийн тусламж үйлчилгээнд амьжиргааны түвшнээс доогуур орлоготой дараах иргэдийг хамруулдаг байна. Үүнд:

- Насанд хүрсэн, амьжиргааны түвшнээс доогуур орлоготой өрхийн гишүүд;
- Хүүхэд;
- Жирэмсэн эмэгтэйчүүд;
- 65 болон түүнээс дээш насны иргэд;
- Бүх насны хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд;
- Урт хугацааны асаргаа шаардлагатай иргэд тус тус орно.

5.2. Бүгд Найрамдах Солонгос Улс

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний халамжийн тухай хуульд заасны дагуу хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн асран хамгаалагч өвдсөн, нийгмийн

үйл ажиллагаанд хамрагдах зэрэг түр асрамжийн үйлчилгээ авах шаардлагатай үед тодорхой сургалтад хамрагдсан асран хамгаалагчийг илгээж, тэдэнд дэмжлэг үзүүлэх төслийг хэрэгжүүлдэг. Энэхүү дэмжлэгт хамрагдахын тулд дараах шаардлагыг хангасан байна. Үүнд:

- a. Өргөдөл гаргах нөхцөл: 12-оос доош насны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд
- b. Шаардлага: Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний халамжийн тухай хуулийн 1, 2, 3 дугаар зүйл
- c. Орлогын стандарт: стандарт дундаж орлогын 120 хувь ба түүнээс бага

Үйлчилгээ авах шаардлагатай хүүхдүүд, эцэг эх, өрхийн гишүүн, асран хамгаалагч болон нийгмийн халамжийн ажилтан албан ёсоор өргөдөл гаргаж болно. Тус үйлчилгээнд хамрагдахын тулд өөрийн оршин суудаг ун, мөн, дун (засаг захиргааны нэгж)-ий олон нийтийн төвд өргөдлөө гаргана.

Өргөдөл хүлээж авсны дараа орлогын байдлыг шалгаж тухайн хотоос томилогдсон үйлчилгээ үзүүлэгч байгууллага хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн гэрт асран хамгаалагч илгээдэг. Мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг хүмүүжүүлэх, түүний дотор сурах, тоглох үйл ажиллагаа, аюулгүй байдал, хувийн хамгаалалт, гадуур зугаалгаар явахад дэмжлэг үзүүлэхээс гадна хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрүүл мэндийн менежмент, яаралтай тусламжийн арга хэмжээ, хүүхдийн хүчирхийллийг илрүүлэх, мэдээлэх зэрэгт дэмжлэг үзүүлдэг.

Ахмад настны урт хугацааны асрах үйлчилгээнд хамрагдах болзол, нөхцөлийн хувьд, урт хугацааны тусламжийг хүлээн зөвшөөрөх хүсэлт гаргасан хүн буюу өргөдөл гаргагч өргөдөл, эмчийн бичгийн хамт Корпорацид гаргана. Корпораци өргөдлийг хүлээн авахдаа дараах шаардлагыг хангасан эсэхийг хянан шалгана. Үүнд:

- Өргөдөл гаргагчийн сэтгэцийн болон биеийн байдал;
- Өргөдөл гаргагчийн шаардагдах урт хугацааны асаргааны тэтгэмжийн төрөл, дэлгэрэнгүй мэдээлэл;
- Урт хугацааны асаргаа, сувилгаа шаардлагатай гэж үзвэл Эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын яамны тушаалаар тогтоосон бусад асуудал.

Корпораци шаардлагатай хяналт шалгалтыг хийж дууссаны дараа шалгалтын дүн, өргөдлийн маягт, эмчийн дүгнэлт болон хэлэлцүүлэхэд шаардлагатай бусад материалыг Үнэлгээний хороонд хүргүүлнэ. Үнэлгээний хороо өргөдлийг 30 хоногт багтаан шийдвэрлэх бөгөөд шаардлагатай гэж үзвэл 30 хоног сунгаж болно. Урт хугацааны асаргааны үйлчилгээ нэг жил байх бөгөөд сунгах боломжтой байдаг.

5.3. Швед Улс

Шведийн Нийгмийн үйлчилгээний тухай хуулийн 4-р бүлэгт⁴³ зааснаар асран халамжлах шаардлагатай бүх иргэд нийгмийн халамжийн үйлчилгээнд хамрагдах эрхтэй.

Нийгмийн халамжийн асрах үйлчилгээнд хамрагдах эрх нь тухайн үйлчлүүлэгчийн хэрэгцээний үнэлгээнд суурилах бөгөөд зохих шалгуур үзүүлэлтийг нь орон нутгийн засаг захиргаа тодорхойлно.

⁴³ Мөн тэнд

Хотын захиргаа нь үнэлгээний арга хэрэгсэл, үйл явц, санал болгож буй үйлчилгээний түвшинг сонгох эрхтэй. Үнэлгээг жил бүр хийх бөгөөд үүнд тухайн хүний амьдрах нөхцөл, эрүүл мэндийн байдал, нас, гэр бүлийн байдал зэрэг олон хүчин зүйлсийг харгалзан үзнэ.

Нийгмийн халамжийн асрах үйлчилгээ авах хүсэлтийг тухайн иргэн өөрийн амьдарч буй орон нутгийн Нийгмийн халамжийн хороонд (Socialtjänst), эсвэл эрүүл мэндийн үйлчилгээний байгууллагад хандан гаргана. Үйлчилгээ авах хүсэлт гаргасны дараа, халамжийн мэргэжилтнүүд (нийгмийн ажилтан, эмч) тухайн иргэний нөхцөл, байдлыг үнэлж, шаардлагатай үйлчилгээний төрөл, хуваарийг тогтоон төлөвлөгөө гаргана.

Асрах үйлчилгээний төрөл, хэмжээ, хугацаа нь тухайн хүний эрүүл мэндийн байдал, тусламжийн хэрэгцээ болон орон нутгийн нөөцөөс хамаарч өөр өөр байдаг. Шаардлагатай тохиолдолд үйлчилгээний хугацаа болон нөхцөлийг дахин үнэлж, шинэчлэн тогтоож болно.

Хүснэгт 7: Швед Улсын НХАҮ-нд хамрагдах болзол, бүрдүүлэх бичиг баримт

Үйлчилгээ	Хамрагдах болзол	Шаардлагатай баримт бичиг/тусламж
Ахмад настнуудын асрах үйлчилгээ	- 65-аас дээш насныхан - Биеийн чадвар сул, эрүүл мэндийн асуудалтай хүмүүс	- Эмчийн тодорхойлолт (эрүүл мэндийн байдал) - Нийгмийн ажилтны үнэлгээ
Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн асрах үйлчилгээ	- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс (даатгалын нөхцөлийг хангасан) - Биеийн болон сэтгэцийн бэрхшээлтэй иргэд	- Эмчийн тодорхойлолт - Нийгмийн ажилтны үнэлгээ - Олон нийтэд нээлттэй үйлчилгээтэй холбогдох баримт
Хүүхдийн асрах үйлчилгээ	- Хүүхдийн нас (0-12 нас) - Эцэг эхийн ажил, боловсролын байдал - Олон нийтийн халамжийн хэрэгцээ	- Хүүхдийн түүхийн баримт бичиг - Эцэг эхийн мэдээлэл
Эрүүл мэндийн асаргаа	- Эрүүл мэндийн асуудалтай, тусламж шаардлагатай хүн	- Эмчийн тодорхойлолт - Тусламж үйлчилгээний хэрэгцээний үнэлгээ
Сэтгэцийн эрүүл мэндийн тусламж	- Сэтгэцийн өвчинтэй хүмүүс	- Эмчийн сэтгэцийн эрүүл мэндийн үнэлгээ - Хүнд хэлбэрийн сэтгэцийн асуудалтай хүний хувьд тусламжийн урьдчилан судалгаа
Гэр бүлийн хүчирхийллээс хамгаалах үйлчилгээ	- Гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртсөн эмэгтэйчүүд, хүүхдүүд	- Гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртсөн байдалтай холбоотой баримт бичиг - Шүүхийн шийдвэр эсвэл цагдаагийн мэдүүлэг

5.4. Япон Улс

Сүүлийн үед хүн амын бараг гуравны нэг нь 65 ба түүнээс дээш насныхан болж энэ нь цаашдаа ч өсөх хандлагатай байгаа нь нийгмийн даатгал, халамжийн тогтолцоонд ихээхэн хүндрэлүүд гарч ирсэн. Тиймээс 2000 онд анх Урт хугацааны даатгалын тухай хуулийг санаачлан баталсан байна. Тус хууль

батлагдсанаар хөгшрөлт өвчин эмгэгийн улмаас өдөр тутмын амьдралд бие даан оролцох боломжгүй ахмад настнуудад эрүүл мэндийн үйлчилгээ, санхүүгийн дэмжлэг үзүүлдэг асрамжийн даатгалын тогтолцоо бий болгосон. Тус хуулиар

- **1-р ангилал: 65 ба түүнээс дээш насны хүмүүс**

- Японд 65 ба түүнээс дээш насны бүх оршин суугчид Урт хугацааны асрамжийн даатгалд (LTCI) хамрагдах боломжтой.
- Асрамжийн үйлчилгээнд хамрагдах эсэх нь тухайн хүний хөгшрөлт, эрүүл мэндийн байдлаас шалтгаалан өдөр тутмын амьдралын үйл ажиллагаанд (ADL) тусламж авах хэрэгцээ шаардлагаас хамаарна. Шаардлагатай тусламж үйлчилгээний түвшинг тодорхойлохын тулд иж бүрэн үнэлгээ хийдэг.

- **2-р ангилал: 40-64 насны хүмүүс**

- Насжилттай холбоотой тодорхой нөхцөл байдал, тухайлбал, урт хугацааны тусламж шаардлагатай архаг өвчин, гэмтэл бэртэл авсан тохиолдолд Урт хугацааны асрамжийн даатгалын тогтолцоонд хамрагдах боломжтой. Нөхцөл байдлыг хуульд заасан бөгөөд тухайн хүний эрүүл мэндийн байдалтай уялдуулан тусламж үйлчилгээний хэрэгцээг нь харгалзан үнэлдэг.

Дээрх 2 ангилалд хамрагдсан иргэд дараах:

- Гэрийн асаргаа тусламж үйлчилгээ
- Байгууллагын асаргаа тусламж үйлчилгээ
- Өдөр өнжүүлэх үйлчилгээ
- Туслах төхөөрөмжүүдийн үйлчилгээ зэрэг үйлчилгээг авах боломжтой гэж зохицуулсан байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд халамж үйлчилгээ үзүүлэхдээ тухайн иргэний оршин суугаа газрын орон нутгийн захиргаа халамжийн төв нь Эрүүл мэнд, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамнаас тогтоосон үнэлгээний журмын дагуу өвчний оношийг 1-5 түвшингээр тогтоон түүнд тохирох халамжийн үйлчилгээг үзүүлнэ. Тухайлбал;

Тухайн иргэний оршин суугаа газрын засаг захиргааны халамжийн төвөөс халамжийн үйлчилгээнд хамруулахдаа:

- Өргөдөл
- Бичиг баримт (орлогын нотолгоо, орон сууцны баталгаа, банкны баталгаа, эрүүл мэндийн гэрчилгээ...)
- Өргөдлийн дагуу хяналт шалгалтын үйл ажиллагаа (гэрт нь очиж бодит нөхцөл байдалтай танилцах..)
- Ярилцлага (мэргэжлийн үнэлгээний баг)
- Шийдвэр мэдэгдэл гэсэн шат дамжлагатайгаар тогтоон асаргаа үйлчилгээний гэрчилгээг олгоно.

5.5. Монгол Улс

Иргэд нийгмийн халамжийн үйлчилгээнд хамрагдахдаа эхний ээлжид нийгмийн ажилтанд хандана. Тухайн сум, хороонд ажиллах нийгмийн ажилтны тоо хүн амын тооноос хамаарна. Нийгмийн ажилтны үзүүлэх үйлчилгээ хязгаарлагдмал бөгөөд захиргааны шинжтэй ажил зонхилдог. Тухайлбал, нийгмийн ажилтан иргэдийн Нийгмийн халамжийн тухай хуульд заасан нийгмийн халамжийн асрах үйлчилгээнд хамрагдах тухай хүсэлтийг хүлээн авах, хамрагдах эсэхийг нь

тодорхойлж шийдвэрлүүлэх, иргэдэд мэдээлэл, зөвлөгөө өгөх зэрэг үүрэгтэй. Нийгмийн халамжийн зарим үйлчилгээнд хамруулах эцсийн шийдвэрийг Амьжиргааг дэмжих зөвлөл (АДЗ) хэмээх анхан шатны бүтэц гаргадаг. Иргэд нийгмийн халамжийн асрамжийн үйлчилгээ авах хүсэлт гаргахдаа дараах бичиг баримтуудаас тухайн үйлчилгээнд аль шаардлагатайг сонгон бүрдүүлнэ. Үүнд:

- Өргөдөл;
- Иргэний үнэмлэх;
- Хүүхдийн төрсний гэрчилгээ;
- Амьжиргааг дэмжих зөвлөлөөс гаргасан шийдвэр;
- Сум, хорооны хүн амын хөгжлийн асуудал хариуцсан нийгмийн ажилтны тодорхойлолт;
- Баг, хорооны Засаг даргын тодорхойлолт;
- Асруулагчийн иргэний үнэмлэх (16 насанд хүрээгүй бол төрсний гэрчилгээ);
- Асран тэтгэх тухай гэрээ;
- Цагдаагийн байгууллагын тодорхойлолт эсхүл мэргэжлийн нийгмийн ажилтаны нөхцөл байдлын үнэлгээ, тодорхойлолт;
- Нийгмийн халамжийн асрах үйлчилгээ шаардлагатайг тодорхойлсон эмчийн буюу эмнэлэгийн байгууллагын дүгнэлт;
- Үйлчилгээний хуудас.

ЗУРГАА. НИЙГМИЙН ХАЛАМЖИЙН АСРАХ ҮЙЛЧИЛГЭЭНИЙ САНХҮҮЖИЛТ

6.1. Америкийн Нэгдсэн Улс

Нийгмийн халамжийн асрах үйлчилгээг хамардаг Эрүүл мэндийн халамж үйлчилгээний Medicare болон Эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний Medicaid хөтөлбөрүүдийг дараах байдлаар санхүүжүүлдэг байна.

Эрүүл мэндийн халамж үйлчилгээний Medicare хөтөлбөр нь бүхэлдээ Холбооны Засгийн газрын санхүүжилттэй бөгөөд цалингийн орлогын албан татвар, даатгалын хураамж, холбооны татварын ерөнхий орлогоос бүрдэж байна. Medicare хөтөлбөрийн санхүүжилтийг Эмнэлгийн даатгалын итгэлцлийн сан (Hospital Insurance Trust Fund) болон Нэмэлт эрүүл мэндийн даатгалын итгэлцлийн сан (Supplementary Medical Insurance Trust Fund)-аар дамжуулан удирдана. Холбооны Засгийн газрын агентлагууд болох “Medicare болон Medicaid хөтөлбөр хэрэгжүүлэх төв”, Нийгмийн хамгааллын газар тус тус санхүүжилтийн үйл ажиллагаанд хяналт тавина.

Нийгмийн эмзэг бүлэгт чиглэсэн Эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний Medicaid хөтөлбөрийг Холбооны болон Мужийн Засгийн газар хамтран санхүүжүүлдэг байна. Холбооны Засгийн газрын санхүүжилтийн хэсгийг Холбооны эрүүл мэндийн тусламжийн хэсэг (Federal Medical Assistance Percentage) гэх бөгөөд мужийн нэг хүнд ногдох орлогод үндэслэн 50-83 хувийн хооронд хэлбэлздэг байна. Мужийн татварын ерөнхий орлогоос санхүүжилтийн үлдсэн хувийг бүрдүүлнэ. Холбооны Засгийн газраас баталсан удирдамжийн дагуу муж бүр өөрийн онцлогийг харгалзан Medicaid хөтөлбөрт хамрах үйлчилгээ болон санхүүжилтээ шийдвэрлэдэг байна. Хөтөлбөрийн санхүүжилтийн зарцуулалтад Холбооны болон Мужийн Засгийн газар аль аль нь хяналт тавих бөгөөд муж бүр жилийн үйл ажиллагааны тайлангаа Холбооны Засгийн газрын агентлаг “Medicare болон Medicaid хөтөлбөр хэрэгжүүлэх төв”-д илгээн хянуулна.

6.2. Бүгд Найрамдах Солонгос Улс

Нийгмийн халамжийн асрах үйлчилгээний зардал, санхүүжилтийг төр, орон нутгийн төсөв болон даатгуулагчийн даатгал болон асрах үйлчилгээнд хамрагдаж буй этгээдийн гэр бүлээс гарах зардлаас санхүүждэг. Нийгмийн халамжийн асрах үйлчилгээ шаардлагатай хүний гэр бүлийн санхүүгийн байдлыг харгалзан нийт зардлын тодорхой хувийг орон нутгийн засаг захиргаанаас санхүүжүүлэх боломжтой байна. Нийгмийн халамжийн асрах үйлчилгээний төрөл, хамрагдах субъектээс хамаараад өөр өөр зохицуулалттай байна. Үүнийг тодруулбал:

- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн халамжийн хуулийн 50 дугаар зүйлд зааснаар хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн асран хамгаалагчийн эдийн засгийн байдал, хүүхдийн хөгжлийн бэрхшээлийн зэргийг харгалзан нэмэлт зардлыг нөхөх зорилгоор төр, орон нутгийн засаг захиргааны байгууллагаас хүүхдийн мөнгө олгож болохоор заасан. Төрийн болон орон нутгийн засаг захиргааны байгууллага нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний асран хамгаалагчид хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөгжлийн бэрхшээлийн улмаас гарсан нэмэлт зардлыг нөхөн төлөх зорилгоор асран хамгаалах тэтгэмж олгож болно.
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрүүл мэндийн эрх, эмнэлгийн хүртээмжийг баталгаажуулах тухай хуулийн 7 дугаар зүйлд муж, орон нутгийн захиргаа хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний эрүүл мэндийг дэмжих, өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор эрүүл мэндийн үзлэгт хамруулах бөгөөд төр, орон нутгийн засаг захиргаа эрүүл мэндийн үзлэгт хамрагдах зардлыг бүхэлд нь буюу хэсэгчлэн дэмжлэг үзүүлэхээр зохицуулсан. Эрүүл мэндийн байгууллагад очиж үзүүлэх боломжгүй хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд гэрт нь очиж эмнэлгийн үйлчилгээ үзүүлж болно.
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн халамжийн тухай хуулийн 19 дүгээр зүйлд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрүүл мэндийн хэрэгцээнд нийцүүлэн төрийн болон орон нутгийн засаг захиргаа эмчилгээний зардалд зохих дэмжлэг үзүүлж болно гэж заасан.
- Эмнэлгийн болон сувилахуйн тусламж зэрэг бүс нутгийн асаргааны нэгдсэн дэмжлэгийн тухай хуулийн 28 дугаар зүйлд Эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын сайд нь хотын/дүүргийн засаг дарга нарт дэмжлэг үзүүлэх нэгдсэн бодлогыг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах зардал, нэгдсэн дэмжлэгтэй холбоотой байгууллагын зардлыг бүхэлд нь буюу хэсэгчлэн дэмжиж болно гэж заасан. Мөн Нэгдсэн тусламжтай холбоотой байгууллагуудыг Эрүүл мэндийн даатгалын үндэсний хууль, Ахмад настны урт хугацааны асрамжийн даатгалын тухай хууль, холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу шаардлагатай хүн хүч, зардлаар дэмжих боломжтой гэж тус тус заасан.

6.3. Швед Улс

Шведийн нийгмийн халамжийн асрах үйлчилгээний санхүүжилтийн систем нь татварт суурилсан халамжийн загвар юм.⁴⁴ Нийгмийн үйлчилгээний тухай хуульд зааснаар нийгмийн халамжийн үйлчилгээ нь хүүхдэд үнэ төлбөргүй байдаг.

Асрах үйлчилгээний санхүүжилт нь орон нутгийн татвар, Засгийн газрын буцалтгүй тусламжаас бүрддэг бөгөөд орон нутгийн захиргаад өөрсдөө хариуцдаг.

⁴⁴ Act (1993:387) concerning Support and Service for Persons with Certain Functional Impairments, <https://n9.cl/xqake>

- *Гэрийн асаргаа*: Энэ үйлчилгээг ахмад настай хүмүүс, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст санал болгодог. Санхүүжилт нь орон нутгийн засаг захиргаанаас хийгддэг бөгөөд үйлчилгээний төрөл, хэрэгцээнд үндэслэн өөрчлөгдөнө.
- *Орон сууц, асрамжийн үйлчилгээ*: Асрамжийн газар болон асрах байраар хангах үйл ажиллагааг голчлон төрийн санхүүжилт болон орон нутгийн төсвөөс санхүүжүүлдэг.
- *Эрүүл мэндийн асаргаа*: Хүнд өвчтэй хүмүүс, сэтгэцийн өвчтэй иргэдэд эмнэлгийн тусламж үзүүлэх бөгөөд энэ үйлчилгээ нь эрүүл мэндийн даатгал болон орон нутгийн эрүүл мэндийн зардлаас санхүүждэг.
- *Сэтгэл зүйн үйлчилгээ*: Сэтгэцийн болон сэтгэл зүйн тусламж авах хүмүүст зориулсан үйлчилгээ бөгөөд засгийн газраас санхүүжүүлнэ. Хэрэгцээний үнэлгээ болон үйлчилгээний төрлөөс хамаарч төсвийг тодорхойлно.
- *Гэр бүлийн тусламж*: Асаргаа шаардлагатай хүний гэр бүл, асран хамгаалагчид зориулсан тусламжийн үйлчилгээний санхүүжилт нь орон нутгийн нийгмийн халамжийн төсвөөс санхүүжинэ.

Хотын захиргаа нь архи, мансууруулах бодис, түүнтэй адилтгах зүйлийг хэтрүүлэн хэрэглэсний улмаас асрамжийн газар, орон байр, гэр бүлийн асаргаа, эмчилгээ үйлчилгээ авч байгаа насанд хүрэгчдээс амьжиргааны зардалд нөхөн төлбөр авч болно.⁴⁵

6.4. Япон Улс

2022 оны санхүүгийн жилд хотын захиргаад ойролцоогоор 24.7 их наяд иений халамжийн зардлын 38.3 хувийг хүүхдийн халамж, 29.4 хувийг нийгмийн халамжид тус тус зарцуулжээ. Японы халамжийн тогтолцооны санхүүжилт нь нарийн төвөгтэй бөгөөд татвар, нийгмийн даатгалын шимтгэл, засгийн газрын төсвийн санхүүжилтээс хамаардаг. Япон Улс хүн ам хөгширч, төрөлт буурч байгаа зэрэг хүн ам зүйн сорилттой тулгараад байгаа энэ цаг үед халамжийн хөтөлбөрүүдийн санхүүгийн тогтвортой байдлыг хадгалах, сайжруулах нь бодлого боловсруулагчдын хувьд чухал асуудал хэвээр байна.

Япон дахь урт хугацааны даатгалын системийн санхүүжилт

Урт хугацааны асрамжийн даатгалын системийг үндсэндээ дараах орлогоор санхүүжүүлдэг.

1. Даатгуулагчдын төлсөн шимтгэл. Үүнд:

- **40-64 насны хүмүүс**: Энэ насны хүмүүс урт хугацааны асаргаа сувилгаа шаардлагатай тохиолдолд ирээдүйн системд хувь нэмрээ оруулж байгаа тул орлогоос нь хамаарч шимтгэл төлдөг. 40-64 насны хүмүүсийн хувьд шимтгэлийн хэмжээг ихэвчлэн **орлогын хувиар тооцдог**.
- **65 ба түүнээс дээш насны хүмүүс**: Шимтгэлийг ихэвчлэн хувь хүний тэтгэврийн орлогоос суутган авдаг.

2. Төрийн санхүүжилт;

3. Үйлчилгээний хэрэглэгчдийн хамтын төлбөр:

⁴⁵ Socialtjänstlag (2001:453), <https://n9.cl/mbnho>

- **Хамтарсан төлбөрийн хувь хэмжээ:** Ерөнхийдөө үйлчилгээ хэрэглэгчид орлого болон асаргаа үйлчилгээнийхээ хүнд байдлаас хамааран авч буй үйлчилгээний үнийн дүнгийн **10-30 хувийг** төлөх шаардлагатай байдаг. Үлдсэн зардлыг урамшуулал болон засгийн газрын санхүүжилтээр нөхдөг. Жишээлбэл, гэрийн асаргаа үйлчилгээ авдаг хүн үйлчилгээний зардлын **30% -ийг төлж, үлдсэн 70% нь шимтгэл, засгийн газрын шимтгэлээр санхүүждэг.**

Урт хугацааны даатгалын тогтолцооны тогтвортой байдал

Япон Улс нь өндөр хөгжилтэй орнуудаас хамгийн их өртэй бөгөөд энэ нь засгийн газарт асар их дарамт болдог ажээ. Нийгмийн халамжийн хөтөлбөрүүдийг улс орныг өрийн дарамтад оруулахгүйгээр санхүүжүүлэх нь бодлого боловсруулагчдын хамгийн тулгамдсан асуудал болоод байна. Засгийн газраас энэхүү сорилтыг давахын тулд хэрэглээний татварыг нэмэгдүүлэх, тэтгэврийн насыг нэмэгдүүлэх, тэтгэвэр, эрүүл мэндийн даатгалын тогтолцооны тогтвортой байдлыг хангах шинэчлэлийг хэрэгжүүлэх зэрэг арга хэмжээг авч хэрэгжүүлж байна.

- **Хэрэглээний албан татварыг нэмэгдүүлэх:** 2025 онд хэрэглээний татварыг 8 хувиас 10 хувь болгон нэмэгдүүлж, орлогыг нийгмийн хамгааллын хөтөлбөр, тэр дундаа ахмад настны асрамжийн хөтөлбөрийг санхүүжүүлэхэд зориулах зорилготой байна.
- **Тэтгэврийн шинэчлэл:** Япон Улс тэтгэврийн тогтолцоог урт хугацаанд тогтвортой байлгахын тулд тэтгэврийн насыг аажмаар нэмэгдүүлж, бусад шинэчлэл хийж байна.
- **Ахмад настны асрамжийн санхүүжилт:** Урт хугацааны асрамжийн даатгалын тогтолцоонд өөрчлөлт оруулж, үр ашиггүй байдлыг бууруулах, ахмад настай хүн амын хэрэгцээг хангахын тулд хөрөнгийг үр ашигтай зарцуулахад анхаарч байна.

6.5. Монгол Улс

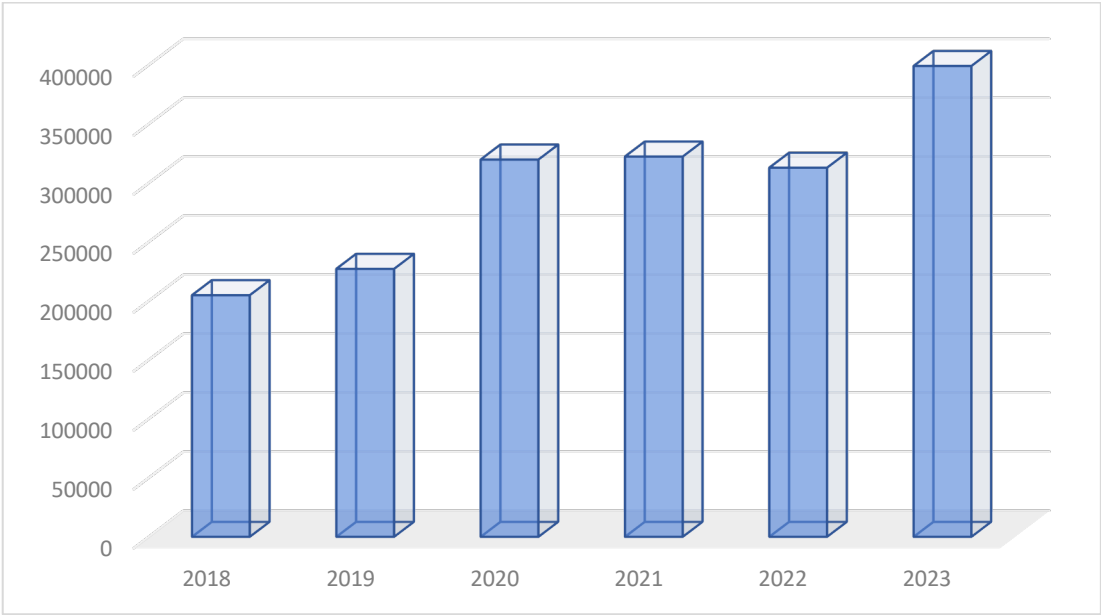
Монгол Улсад дээр дурдсан нийгмийн халамжийн асрах үйчилгээнүүд Нийгмийн халамжийн сангаас бүрэн санхүүждэг. Нийгмийн халамжийн сан нь улсын төсвийн бүрэлдэхүүн хэсэг юм. Халамжийн сангийн орлого дараах эх үүсвэрээс бүрдэнэ:

- улс, орон нутгийн төсвөөс олгох хөрөнгө;
- сангийн хөрөнгийн чөлөөт үлдэгдлийг банкинд хадгалуулсны хүү;
- олон улсын байгууллага, гадаад улсаас өгсөн хандив, тусламж;
- аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэнээс өгсөн хандив, тусламж;
- бусад эх үүсвэр.

Өөрөөр хэлбэл нийгмийн халамжийн үйлчилгээний зардлыг улсын төсвөөс санхүүждэг байна.

Халамжийн санд улсын төсвөөс олгох хөрөнгийн хэмжээг Засгийн газрын саналыг харгалзан Улсын Их Хурал жил бүрийн төсвийн тухай хуулиар тогтооно.

График 1. Нийгмийн халамжийн сангийн зарцуулалт: Нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмж, үйлчилгээ (сая.төг)

Эх сурвалж: ҮСХ 2024

Хүснэгт 8: Санхүүжилтийн эх үүсвэр ба бусад онцлог

Улс	
АНУ	Medicare хөтөлбөрийг Холбооны төсвөөс, Medicaid хөтөлбөрийг холбооны болон мужийн төсвөөс тус тус хамтран санхүүжүүлдэг. Мужууд Холбооны Засгийн газрын удирдамж, чиглэлийн дагуу тус бүр өөрийн онцлогт тохируулан хэрэгжүүлдэг байна.
БНСУ	НХАҮ-ийн санхүүжилт нь төрийн болон орон нутгийн төсөв, асрах үйлчилгээний шимтгэл, асран хамгаалагчдын өөрсдийн хувь нэмрээс бүрдэнэ. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд болон хүүхдүүдэд зориулсан тусгай дэмжлэг олгодог.
Швед Улс	Татварт суурилсан санхүүжилттэй. Орон нутгийн захиргаа үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг хангадаг. Хүүхдийн үйлчилгээ үнэ төлбөргүй. Эрүүл мэнд, сэтгэл зүйн үйлчилгээ төрөөс санхүүждэг.
Япон Улс	Татвар, даатгалын шимтгэл, төрийн санхүүжилтээс бүрдэнэ. Хамтарсан төлбөрийн системтэй (10-30%-ийг хэрэглэгчид төлнө). Халамжийн сангийн тогтвортой байдлыг хангах шинэчлэлүүд хийгдэж байна.
Монгол Улс	Улсын төсвөөс бүрэн санхүүждэг. Халамжийн сангийн орлого нь улсын болон орон нутгийн төсөв, хандив, хадгаламжийн хүү зэрэг эх үүсвэрээс бүрдэнэ.

АШИГЛАСАН ЭХ СУРВАЛЖ

АНУ

- Social Security Act
[https://uscode.house.gov/view.xhtml?path=%2Fprelim%40title42%2Fchapter7&req=granuleid%3AUSC-prelim-title42-chapter7&f=&fq=&num=0&hl=false&edition=prelim](https://uscode.house.gov/view.xhtml?path=%2Fprelim%40title42%2Fchapter7&req=granuleid%3AUSC-prelim-title42-chapter7&f=&fq=&num=0&hl=false&edition=prelim;);
- Social Security Administration <https://www.ssa.gov/>;
- US Welfare Programs <https://federalsafetynet.com/welfare-programs/>;
- Medicare program <https://www.medicare.gov/>;
- Medicaid program <https://www.medicaid.gov/>;
- Home and Community Based Services:
<https://www.usaging.org/content.asp?contentid=427>;
- US Aging National Family Caregiver Support Program:
<https://www.usaging.org/caregivers>;
- Elder care Government Programs:
<https://www.springhills.com/resources/elder-care-government-programs>;
- Administration on Intellectual and Developmental Disabilities:
https://web.archive.org/web/20130921053733/http://www.acl.gov/Programs/AIDD/DD_History/index.aspx#ftn9.

БНСУ

- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний эрхийг хангах, дэмжих тухай хууль: (발달장애인 권리보장 및 지원에 관한 법률);
- Нийгмийн халамж үйлчилгээний тухай хууль: (사회복지사업법);
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн халамжийн тухай хууль;
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн халамжийн тухай хууль: (장애아동 복지지원법);
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрүүл мэндийн эрх, эмнэлгийн хүртээмжийг баталгаажуулах тухай хууль;
- Эмнэлгийн болон сувилахуйн тусламж зэрэг бүс нутгийн асаргааны нэгдсэн дэмжлэгийн тухай хууль: (의료 · 요양 등 지역 돌봄의 통합지원에 관한 법률);
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний тэтгэврийн тухай хууль: (장애인연금법);
- Ахмад настны урт хугацааны асаргааны даатгалын тухай хууль: (노인장기요양보험법);
- Эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын яам:
<https://www.mohw.go.kr/menu.es?mid=a10710040100>;

Швед Улс

- Sweden Fact Sheet on Social Care & Support Services Sector for Persons with Disabilities, 2020, <https://n9.cl/2mvdw>;
- Act (1993:387) concerning Support and Service for Persons with Certain Functional Impairments, <https://n9.cl/xqake>;
- Översyn av vård och omsorg för äldre - tio år efter Ädelreformen, <https://n9.cl/0lbxc>;
- Socialtjänstlag (2001:453), <https://n9.cl/mbnho>;
- Hälso- och sjukvårdslag (2017:30), <https://n9.cl/125z1m>;
- <https://sweden.se/life/society/healthcare-in-sweden>;
- <https://sweden.se/life/equality/disability-policy>;
- <https://sweden.se/life/society/elderly-care-in-sweden>;
- <https://www.forsakringskassan.se/english/disability/disability-allowance>.

Япон Улс

- Social Welfare Act
<https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3813>;
- Child Welfare Act
<https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/4035>;
- Act on Providing Comprehensive Support for the Daily Life and Life in Society of Persons with Disabilities:
<https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/4093>;
- Act on Social Welfare for the Elderly:
<https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3930>;
- Өрх толгойлсон хүмүүсийн халамжийн тухай хууль https://laws.e-gov.go.jp/law/339AC0000000129/20230401_504AC0000000076
- Public Assistance Act:
<https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/24/en>;
- Long-Term Care Insurance Act:
<https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3807/en>;
- MHLW <https://www.mhlw.go.jp/index.html>;
- Иргэдэд цогц дэмжлэг үзүүлэх төв:
<https://kaigo.homes.co.jp/manual/homecare/basic/center/>.

Монгол Улс

- Нийгмийн халамжийн тухай хууль (2012):
<https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=393>;
- Ахмад настны тухай хууль (2017): <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=12453>;
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль (2016):
<https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=11711>;
- Алдар цолтон ахмад настанд төрөөс нэмэгдэл, хөнгөлөлт олгох тухай хууль (2017): <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=12462>;
- Олон хүүхэд төрүүлж өсгөсөн эхийг урамшуулах тухай хууль (2010):
<https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=431>;
- Эх, эцэг, олон хүүхэдтэй өрх толгойлсон эх, эцэгт тэтгэмж олгох тухай хууль (2017): <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=12756>;

- Хүүхэд хамгааллын тухай хууль (2024):
<https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=17140463602711>;
- Хүүхэд асрах хувилбарт үйлчилгээ үзүүлэх журам, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын 2021 оны 12 дугаар сарын 24 -ны өдрийн А/209 дугаар тушаалын хавсралт:
<https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16389973496901&showType=1>;
- Төрөлжсөн асрамжийн газарт ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг хүлээн авах, шилжүүлэх, гаргах журам, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын 2023 оны 12 дугаар сарын 15-ны өдрийн А/188 дугаар тушаалын хавсралт:
<https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=17048033844831>;
- Гэрийн халамж, асрамжийн үйлчилгээний журам: Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний газрын даргын 2012 оны 162 дүгээр тушаал;
- Гурав ба түүнээс дээш ихэр хүүхдийг төрийн зардлаар өсгөж, хүмүүжүүлэх журам: Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний газрын даргын 2012 оны 164 дүгээр тушаал;
- Нийгмийн халамж, асрамжийн үйлчилгээ үзүүлэх иргэн, хувийн хэвшлийн аж ахуйн нэгж, төрийн бус байгууллагатай хамтран ажиллах гэрээ байгуулах журам, Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний газрын даргын 2012 оны 164 дүгээр тушаал;
- Асаргаа сувилгааны болон асрамжлах үйлчилгээний ур чадвар эзэмшүүлэх сургалт зохион байгуулах журам: Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний газрын даргын 2012 оны 165 дугаар тушаал;
- “Политологи” №15 (476): <https://journal.num.edu.mn/ps/issue/view/377>;
- Монгол Улсын нийгмийн хамгааллын тогтолцоон хийсэн дүн шинжилгээ, ОУХБ 2023:
https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@asia/@ro-bangkok/@ilo-beijing/documents/publication/wcms_895739.pdf.